

New
Direction

Kateřina Hlouřkov

RUSK KRYM

Mtus, kterému jsme uvřili

New Direction

Founded by Margaret Thatcher in 2009 as the intellectual hub of European Conservatism, New Direction has established academic networks across Europe and research partnerships throughout the world.

newdirection.online @europeanreform

New Direction is registered in Belgium as a not-for-profit organisation and is partly funded by the European Parliament.
REGISTERED OFFICE: Rue du Trône, 4, 1000 Brussels, Belgium. EXECUTIVE DIRECTOR: Witold de Chevilly.

The European Parliament and New Direction assume no responsibility for the opinions expressed in this publication. Sole liability rests with the author.

	ÚVOD	5
1	SPECIFIKA KRYMSKÉHO OSÍDLENÍ	7
2	DOPRAVA	11
3	NELEHKÁ DOBA PRO KRYMSKÉ HOSPODÁŘSTVÍ	13
4	VODA A ENERGIE	15
5	SPRÁVNÍ USPOŘÁDÁNÍ	19
6	JE KRYM RUSKÝ?	21
7	PRVNÍ ANEXE KRYMU V ROCE 1783	25
8	MÝTY A PROPAGANDA	31
9	DRUHÁ ANEXE KRYMU V ROCE 2014	37
10	SROVNÁNÍ PUTINOVY ANEXE S ANEXÍ KATEŘINY VELIKÉ	39
11	KDO VÍ, CO DÁL?	41
12	SEZNAM OBRÁZKŮ	43

Kateřina Hloušková (1976)

Vystudovala obor historie-obecné dějiny na Filozofické fakultě Masarykovy univerzity v Brně, kde také získala doktorský titul s prací zabývající se diplomatickými vztahy Ruska a Itálie.

Jako historička se specializuje na dějiny diplomacie a prolínání světa politiky a kultury, zvláště v období levicových i pravicových totalit 20. století. Je autorkou/spoluautorkou odborných monografií a četných studií či článků a editorkou mnoha sborníků.

ÚVOD

Krym je poloostrov v Černém moři, který od roku 1954 patří Ukrajině. V roce 2014 jej anektovala Ruská federace. Představitelé Ukrajiny stejně jako většina zemí světa považuje tuto anexi za nelegální.

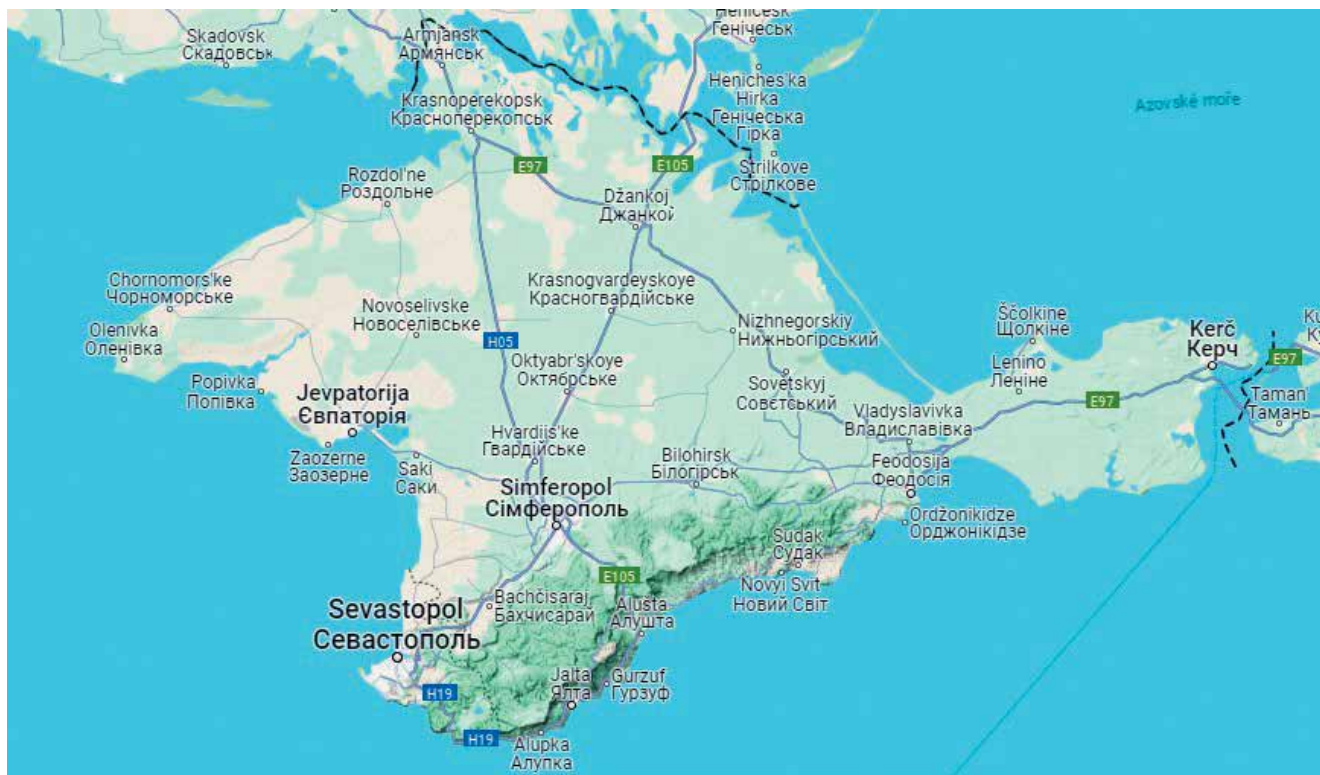
Celková rozloha Krymu činí 26 200 km čtverečních (tedy přibližně jako Morava). Poloostrov je s pevninou spojen Perekopskou šíjí, která je v nejužším místě široká jen osm kilometrů. Po celé délce pevninské hranice Krym sousedí pouze s Ukrajinou. Jedině z Ukrajiny byl Krym zásobován také vodou, elektrickou energií, částečně plynem a dalšími nezbytnými komoditami. Do roku 2013 se z Ukrajiny na Krym dováželo až 90 % vody, 80 % energie a 60 % surovin. Po anexi Ruskou federací se struktura zásobování těmito komoditami radikálně změnila ve prospěch dodávek z ruského území (více níže v kapitole

věnované hospodářství). Od Ruska odděluje Krym necelých pět kilometrů široký Kerčský průliv, který byl po ruské anexi přemostěn.

Severní část poloostrova vypadá podobně jako jižní Ukrajina nebo Rusko, tedy rozsáhlá rovina stepního charakteru, která je trvale obyvatelná jen tam, kde je dostatek vody. Jih tvoří malebné pobřeží (jen 1/5 krymského území), které má subtropické klima oddělené od severní části Krymskými horami s nejvyšší horou Roman-Koš (1545 m). V tomto jen několik kilometrů širokém pásu mezi Černým mořem a Krymskými horami, jež toto území chrání před chladem, vznikla tzv. Ruská riviéra, místo letních paláců a domů ruské šlechty a následně socialismem silně poznamenaná letoviska, komunistické hotely a letní dači sovětské a později ruské smetánky.

Obrazek 1:

Poloostrov Krym s vytyčenými hranicemi – na severu s Ukrajinou, na východě s Ruskou federací.

Zdroj: Mapy Google

SPECIFIKA KRYMSKÉHO OSÍDLENÍ

Krym má mimořádně bohatou historii, kdysi jej obývali například Řekové a Skythové, byl integrální součástí antického světa. Poloostrov se dlouho vyznačoval neobyčejnou směsí různých kultur i náboženství. Své pevné body tu po staletí měly i italské námořní republiky, například Janov a Benátky. V roce 1243 na poloostrov vpadli Tataři, kteří se zde usadili a postupem času vytvořili Krymský chanát (1441) se střediskem v Bachčisaraji. Jedním z hlavních zdrojů jejich příjmů byl obchod s otroky – takzvané „sklizení stepí“. Odhaduje se, že mezi 15. a 18. stoletím Tataři odvěkli a prodali do otroctví až tři miliony lidí, především Ukrajinců, ale také Rusů, Bělorusů a Poláků, k vlastnímu obyvatelstvu Krymu se však chovali poměrně tolerantně a jeho multietnicita i náboženská pestrost zůstala zachována.

Když Krymský chanát anektovala Kateřina Veliká (1783), Tataři byli – coby muslimové – vnímáni jako proturecká menšina, kterou Rusové pronásledovali a nutili k emigraci. V letech 1853–1856 poloostrov těžce zasáhla krymská válka mezi Tureckem a Ruskem. V průběhu války a po ní muselo své domovy opustit dalších asi 200 000 Tatarů, jejich místa stejně jako u předešlých emigrantských vln opět zaplnili slovanští osadníci z dnešní Ukrajiny a Ruska.¹ Tehdy začalo demografické složení obyvatelstva směřovat v tatarský neprospěch: Roku 1897 obývalo Krym přes 500 tisíc lidí; 35 % tvořili krymští Tataři, 33 % Rusové, 12 % Ukrajinci a necelých 5 % Židů.² Tyto poměry se následně stále postupně zhoršovaly v tatarský neprospěch, protože cílem carské vlády bylo, aby Krym byl většinou ruský.

Během občanské války vyhlásili Tataři nezávislost a stáli na straně protibolševických sil. V roce 1921, po prohře a evakuaci tzv. Wrangelovy armády, byl poloostrov opětovně připojen k Rusku, což opět provázelo i další odchod Tatarů. Za druhé světové války, konkrétně v letech 1941–1944, byl Krym okupován nacistickým Německem a Rumunskem.³ Nacisté tehdy vyvraždili většinu krymských Židů. Podle oficiálních údajů bylo během německé okupace zabito téměř 90 000 civilistů a asi 50 000 válečných zajatců. Poloostrov byl následně znovu dobyt Rudou armádou a následovaly další perzekuce krymského obyvatelstva nařčeného z kolaborace s nacisty.

Obrázek 2:

Krymští Tataři v 19. století. Gustav Theodor Pauli, *Etnografičeskoe opisanije narodov*, 1862.

K největší genocidě Tatarů došlo z rozhodnutí Stalina, který nařídil jejich vysídlení a konečné řešení. Kvůli údajné kolaboraci s nacistickým Německem byla z Krymu deportována většina krymských Tatarů (ale také zbylých Němců, Řeků, Arménů a Bulharů), celkem asi 250 000 osob. Je pravda, že stejně jako v jiných sovětských republikách i na Krymu vznikaly skupiny,

1 Kanadský historik Pavel Magocsi ve své knize *Krym, naša blagoslovenná zemlja* vydané v Užhorodu 2014 na základě dobových dokumentů spočítal, že jen v letech 1856 až 1863 muselo Krym opustit 140 000 Tatarů, a zůstalo tak opuštěných asi 784 vesnic.

2 *The First General Census of the Russian Empire of 1897 – Taurida Governorate* [online]. Демоскоп. Dostupné online: https://www.demoscope.ru/weekly/ssp/rus_tan_97_uezd_eng.php?reg=1420.

3 Není bez zajímavosti, že s krymskými Tatarsy a druhou světovou válkou je spojeno dílo celosvětově známého Josefa Beuys (1921–1986). Tento kontroverzní konceptuální umělec byl v době druhé světové války jako voják wehrmachtu sestřelen právě nad Krymem. Tvrdí, že za svůj život vděčí krymským Tatarským, kteří jej léčili tak, že mu na rány přikládali plst, sádlo a med. Právě s těmito materiály Beuys později pracoval jako výtvarník a příběh o svém vyléčení interpretoval jako své druhé zrození – zrození umělce.

Na poloostrově jsou čtyři města nad 100 000 obyvatel. Největším z nich je hlavní město Simferopol (asi 340 000 obyvatel), které leží uprostřed poloostrova. Následuje téměř stejně lidnatý přístav Sevastopol se zvláštním postavením vojenské základny i mořského letoviska, jde o hlavní přístav ruského černomořského loďstva, který i před anexí de facto patřil na základě dohod s Ukrajinou Rusku. Další v pořadí je Kerč (přibližně 155 000 obyvatel), která leží na východním výběžku poloostrova u Kerčského průlivu mezi Azovským a Černým mořem. Posledním velkým městem je Jevpatorija (106 000 obyvatel), přímořské lázně na západním pobřeží.

Mezi další významná města patří například přímořské letovisko Jalta s krásným okolím, pobřežím i historickými památkami. Neméně známá je i Feodosija, původně řecká kolonie, později byzantská, janovská a osmanská tvrz a oblíbený turistický cíl. Dále centrum bývalého Krymského chanátu, kdysi krásná a lidnatá Bachčisaraj (dnes pouze asi 26 000 obyvatel). Mezi nejznámější turistické taháky na pobřeží patří také Alupka, Alušta, Gurzuf, Sudak či někdejší komunistická výkladní skříň Artěk.⁶

⁶ Kdysi proslulý dětský tábor Artěk leží nedaleko města Gurzuf. Byl oblíben především v době existence Sovětského svazu, kdy se stal vlnkovou lodí nejen sovětského Pionýra. Tábor zde vznikl již roce 1925 jako ozdravovna pro děti s tuberkulózou. Později se přeměnil na ráj malých pionýrů s 300 budovami na ploše 208 ha. Byl zde Palác pionýrů, stadion pro 5 000 osob, plavecké bazény, sedmikilometrová pláž, hřiště, nemocnice. V létě zde pobývalo v jednom turnusu kolem 4 200 pionýrů ze všech socialistických zemí i vybraných jedinců z kapitalistického Západu. Později byl areál přejmenován na Mezinárodní dětské centrum a dodnes sem za odměnu jezdí tisíce dětí na letní rekreaci.

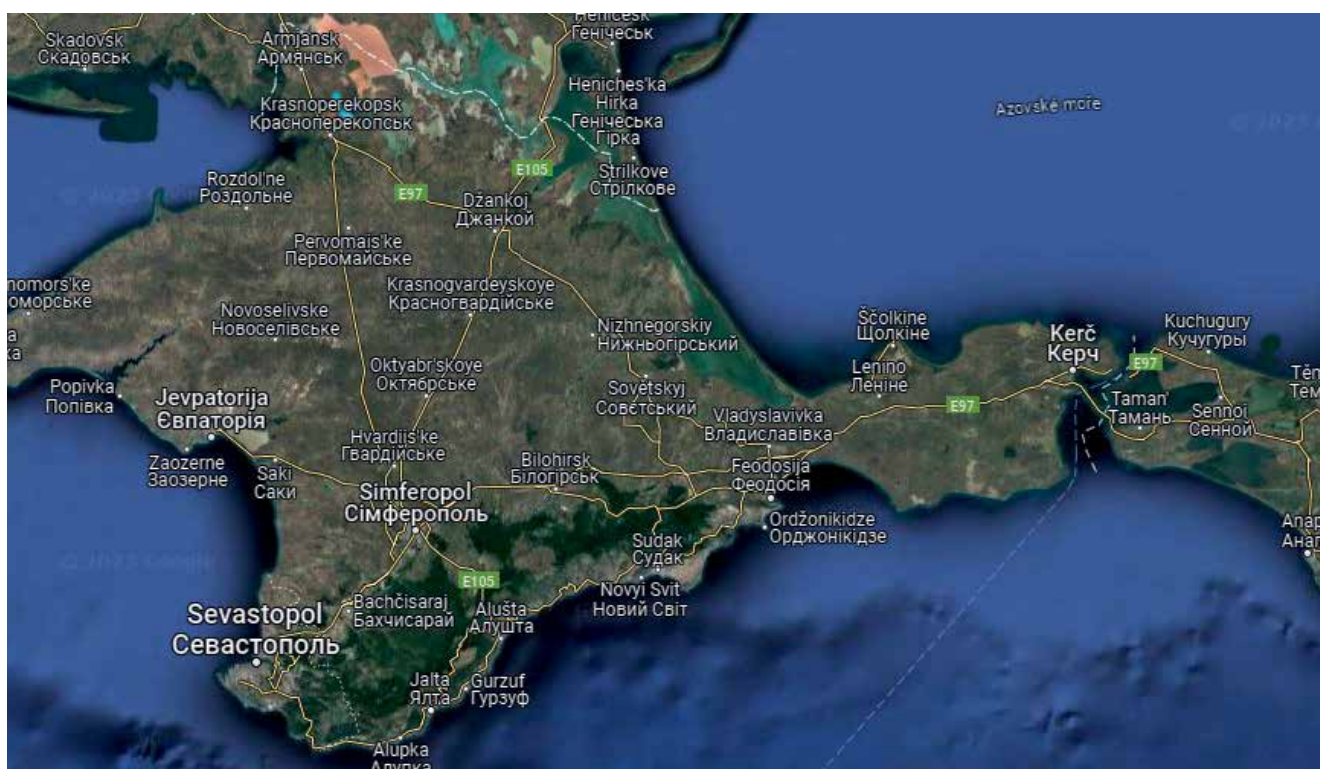
2

DOPRAVA

Hlavním železničním uzlem celého poloostrova je město Džankoj, kříží se zde dvě tratě, Armjansk–Kerč s odbočkou do Feodosie a trať Melitopol–Sevastopol s odbočkou do Jevpatorije. V roce 1955 byl postaven železniční přejezd přes Kerčský průliv, což zkrátilo cestu z Krymu na Kavkaz. V roce 1950 byla dokončena stavba dálnice Moskva–Simferopol. Hlavní automobilovou

osou poloostrova je dálnice Feodosija–Simferopol–Kerč, na kterou navazuje trajekt do Krasnodarského kraje (Rusko) a nyní i nově postavený most přes Kerčskou úžinu. Krym protínají dvě evropské silnice, E 105 z Norska přes Rusko a Charkov do Jalty, a E 97 z Chersonu přes Džankoj a Kerčskou úžinu do Ruska a Gruzie a odtud do Turecka.

Obrázek 4:
Krymská dopravní síť.

Zdroj: Mapy Google

Ve městech Simferopol, Alušta a Jalta (a také mezi nimi) je od roku 1959 v provozu trolejbusová doprava, 96 kilometrů dlouhá trolejbusová linka spojující tato města je pravděpodobně vůbec nejdelší trolejbusovou tratí na světě. Velmi významné jsou krymské černomořské přístavy. Kromě již zmiňovaného Sevastopolu, který je zároveň i významnou námořní základnou a oficiálním sídlem ruské (a teoreticky i ukrajinské) flotily,

je například o přístavy Kerč, Jalta, Jevpatoria, Feodosija či Novorossijsk. Největší mezinárodní letiště je v Simferopolu, ruské údaje hovoří o tom, že by místní letiště mělo být schopno odbavit až 7 milionů cestujících.

Po anexi Krymu Ruskou federací byl za velmi krátkou dobu postaven most pro automobilovou i vlakovou dopravu, který spojil

Krym s Ruskem. Zakázku na stavbu mostu získala od ruské vlády firma patřící oligarchovi Arkadiji Rotenbergovi.⁷ Nejprve byl za osobní přítomnosti prezidenta Putina (15. května 2018) otevřen silniční most, který nese čtyřproudou dálnici pro osobní automobily a autobusy. Most je nejdelším mostem (19 km) nejen na Ukrajině, ale jedná se o nejdelší evropský silniční most, svou délkou překonal most Vasca da Gama přes řeku Tejo v portugalském hlavním městě Lisabonu (17,2 km). Most je součástí dálnice A290 z Kerče do Novorossijsku. Po mostě zároveň vede již zmiňovaná mezinárodní evropská silnice E97, spojující přes Krym, Rusko a Gruzii ukrajinský Cherson s tureckým Aškale v provincii Erzurum.

Druhá část projektu, most pro železnici, byla dokončena a uvedena do provozu v prosinci roku 2019. Blíže ke Kerči je vyvýšená oblouková část umožňující proplouvání velkých lodí do přístavů v Azovském moři. Půl roku po začátku ruské invaze na Ukrajinu (8. října 2022) byla silniční část vážně poškozena explozí. K dalšímu poškození došlo v noci z 16. na 17. července 2023, kdy podle ruské strany most poničily námořní drony. Kvůli anexi Krymu a ukrajinské blokáde je přítom tato stavba mimořádně důležitá pro dopravní spojení poloostrova s Ruskem a jeho zásobování. V poslední době se objevily informace o jednáních rusko-čínské delegace, která by měla vyústit ve vznik konsorcia s cílem vybudovat pod mořem dopravní tunel.⁸

Obrázek 5:
Přemostění Kerčského průlivu a napojení na Rusko.

Zdroj: Mapy Google

⁷ Rotenberg je podnikatel blízký ruskému prezidentovi, se kterým v minulosti trénoval judo. Spolu se svým bratrem Borisem vlastní firmu SGM group, což je největší stavební firma v Rusku pro výstavbu plynovodů a elektrického vedení. Tato společnost měla největší podíl na stavbě plynovodu South Stream z Ruska do Bulharska a dále do Evropy. Významně se podílel i na zakázkách pro olympijské hry v Soči. V roce 2014 byl zařazen na listinu osob postižených evropskými a americkými ekonomickými sankcemi. V důsledku toho ztratil právo disponovat aktivy a nemovitostmi například v Itálii, kde vlastnil majetek v hodnotě 30 milionů eur, jednalo se především o luxusní vily a apartmány na Sardinii nebo luxusní hotel v centru Říma. V lednu 2021 se Rotenberg přihlásil k vlastnictví rezidence na pobřeží Černého moře, známé jako Putinův palác.

⁸ https://www.idnes.cz/zpravy/zahranicni/rusko-cina-krym-most-tunel.A231124_101424_zahranicni_aha.

NELEHKÁ DOBA PRO KRYMSKÉ HOSPODÁŘSTVÍ

Jádrem krymského hospodářství bylo zemědělství a turismus. Po anexi v roce 2015 poklesl turistický ruch o 35 %, do jaké míry se jej podařilo nahradit ruskou klientelou, nelze důvěryhodně ověřit. Ovšem po ukrajinských útocích na krymskou infrastrukturu a ruské námořní základny lze předpokládat, že je zde turistika velmi omezená. Záběry lidí na plážích natáčejících výbuchy a následné požáry obletěly svět, jako reklamu na klidnou dovolenou si je vyloží asi málokdo. Propad zemědělství, které přišlo o nejdůležitější závlahový systém, je patrně také fatální. Důvěru turistů i závlahové systémy nebude snadné v dohledné době napravit. Krym má ovšem značné zásoby zemního plynu, zejména při pobřeží, a několik naftových polí. Ve slaných jezezech se tradičně těží sůl, v oblasti Kerče železná ruda.

Před anexí činilo roční HDP 4,3 miliardy USD, rozpočtový deficit asi 1 miliardu USD. Ruská vláda slíbila investovat na Krym v přepočtu 5 miliard USD do roku 2017/2018. O míře splnění tohoto závazku nejsou důvěryhodné informace, ale je důvod se domnívat, že nebyl naplněn. Ačkoliv si obyvatelé Krymu po anexi nestěžovali na nedostatek zboží v obchodech nebo na úroveň služeb, očekávali určitě výraznější zlepšení. Roky po anexi ale zůstávaly platy a mzdy stejné, zatímco ceny stoupaly a dostupnost zboží se snížila. Zásobování mělo zlepšit otevření Kerčského mostu, ke zlevnění ale podle všeho nedošlo.⁹ Lze předpokládat, že od napadení Ukrajiny se situace obyvatel Krymu výrazně zhoršila.

Brzy po anexi, od začátku srpna roku 2014, začalo politické vedení krymského poloostrova zabírat majetky fyzických osob a právnických subjektů s ukrajinskou státní příslušností. Týkalo se to například lukrativních vinic na jihu poloostrova nebo médií, především těch kritických k ruské vládě. Dělo se tak na základě krymského zákona, který vešel v platnost v srpnu 2014. Na přelomu let 2014 a 2015 už bylo takto vyvlastněných podniků nebo pozemků na 4000.¹⁰ V březnu 2021 vešel v platnost dekret ruského prezidenta Putina, který zakazuje vlastnictví půdy cizincům a Ukrajincům v 19 z celkových 25 administrativních oblastí Krymu. Vyvlastněno by tak mělo být asi 11 500 pozemků patřících

občanům 55 států světa, především Ukrajincům. Majitelé měli roční lhůtu pro převedení pozemků na ruské občany, po jejímž uplynutí mělo dojít k vyvlastnění soudní cestou, peníze z prodeje připadly místním orgánům. Tento Putinův dekret kritizovala EU, protože je podle ní v rozporu s mezinárodním humanitárním právem. Ukrajina jej hodlala napadnout u mezinárodních soudů. Ukrajinci také podali několik žádostí o mezinárodní arbitráž a následně jim byly přiznány značné částky jako náhrada škody.¹¹ Nicméně Rusko výsledky arbitráží ignoruje.

Na Krym pochopitelně dopadají i protiruské mezinárodní sankce. Z Krymu odešly mezinárodní společnosti a nejsou možné platby kartou. Lze pozorovat určitý chaos v administrativě. Stouply ceny potravin, zmenšila se nabídka zboží a nová vláda znárodnila majetek za více než miliardu dolarů. Na Krym přestali jezdit zahraniční turisté (Evropská unie zakázala cesty výletních lodí na Krym) a i počet turistů z Ruska se v roce 2014 snížil. Letecké spojení je zajišťováno pouze mezi Krymem a Ruskem.

V souladu s režimem sankcí tak například zboží pocházející z Krymu prakticky nemá šanci se dostat na západní trhy. Západní subjekty mají zapovězeno na poloostrově podnikat. Vůči okupovaným územím platí plošný zákaz půjčovat peníze, investovat, pořizovat nemovitosti, zakládat společné podniky, poskytovat poradenské služby. Pod embargem jsou i dodávky zařízení či technologií do klíčových odvětví ekonomiky Krymu, jako jsou energetika, telekomunikace nebo doprava. Osobní doklady vydané ruskou okupační správou včetně pasů pro cesty do zahraničí nejsou uznávány jako platné. Vysoké školy z Krymu se nemohou zapojit do programů studentské a vědecké výměny. V obavách ze zařazení na sankční seznam se Krymu vyhýbají i největší ruské korporace včetně státních a polostátních firem jako Sberbank nebo hlavní mobilní operátoři. Podstatně změněny byly školní osnovy, které převzaly proruský narativ. Někteří obyvatelé Krymu změnili na připojení k Rusku názor, ale nezdá se, že by na setrvání v Ruské federaci chtěli cokoliv měnit. Alternativa, tedy vrátit se pod ukrajinskou správu, není v době otevřeného válečného konfliktu nijak lákavá.

9 <https://rg.ru/2019/01/15/reg-ufo/chto-izmenilos-v-krymu-s-otkrytiem-mosta.html>.

10 <https://ct24.ceskatelevize.cz/svet/1006036-na-krymu-pritahuje-vyvlastnovani-podniku-a-razie-v-mediich>.

11 https://www.lidovky.cz/svet/arbitraz-v-haagu-ulozila-rusku-kompenzovat-ukrajine-krymske-skody.A180510_155131_In_zahranici_ele.

Zajímavé je i postavení ruského černomořského loďstva. Černomořský flot sídlí v Sevastopolu již od dob Kateřiny Veliké, konkrétně od roku 1783. Podle ukrajinsko-ruské Smlouvy o postavení a podmínkách černomořského loďstva má Rusko na Krymském poloostrově povoleno umístit až 25 000 vojáků, 24 dělostřeleckých systémů, 132 obrněných vozidel a 22 vojenských letadel. Rusko také po zaplacení 526,5 milionů dolarů ukrajinské vládě získalo 81,7 procent původně sovětských lodí černomořské floty. Smlouva byla podepsána v roce 1997, její

účinnost nastala dva roky poté. Původně smlouva platila do roku 2017, byla však prodloužena v roce 2010 o dalších 25 let, tedy do roku 2042. Mezinárodně-právně je tedy pro obě strany závazná i po anexi. Ruská vláda má podle této smlouvy každoročně platit Ukrajině 97,75 milionů USD za právo používat ukrajinské výsostní vody, rádiové kmitočty a k vyrovnání dopadu floty na životní prostředí. Podle dostupných informací však ruská vláda po anexi Krymu tyto platby zastavila.

4

VODA A ENERGIE

Poloostrov Krym má velmi omezené zásoby vlastní vody, proto zde byla po staletí určitá území prakticky neobyvatelná a i přes úrodnou půdu pro zemědělské využití nevhodná. Situace se změnila vybudováním tzv. Severokrymského kanálu (ukrajinsky Pivnično-krymskyj kanal). Jde o asi 400 kilometrů dlouhý vodní kanál určený pro přívod vody z řeky Dněpru (z Kachovské přehradní nádrže). Byl postaven v letech 1961 až 1971.

Severokrymský kanál začíná mezi Novou Kachovkou a Tavrijskem v Chersonské oblasti, kde byla na Dněpru postavena Kachovská přehrada. Dále vede Černomořskou nížinou na jih

Chersonské oblasti a pak přes Perekopskou šíji poblíž severního pobřeží až do Kerče. V posledním úseku od vesnice Zelenyj Jar do Kerče je voda vedena vodovodním potrubím. Nejvyšší možná propustnost kanálu je 380 krychlových metrů za sekundu. Kanál každoročně přiváděl přes 1,2 miliardy krychlových metrů vody, tedy asi 85 % celkové spotřeby vody na Krymu. Stavba kanálu také umožnila zavlažovat asi 270 tisíc hektarů stepi, která se změnila na vinice, sady a pole (pěstovala se zde nejvíce rýže a obilniny). Pro rozvod vody ze Severokrymského kanálu sloužila i řada menších kanálů, mj. Krasnohvardijský nebo Azovský kanál.

Obrázek 6:
Severokrymský vodní kanál.

Zdroj: ČT24

Po anexi Krymu Ruskem v březnu 2014 krymské úřady novou dohodu s ukrajinskou stranou neuzavřely ani neplatily poplatky a vodu odebíraly díky samospádu. Ukrajina proto kanál ze své strany zablokovala (i s odkazem na to, že zásobování vodou je podle Ženevské konvence svěřeno agresorovi). Omezení dodávek na anektovaný Krym způsobilo následně těžké ztráty v zemědělství (utrpělo ale i hospodářství Ukrajiny, pokles zaznamenalo především pěstování rýže v příhraničních oblastech). Rusko reagovalo plánem přivést na Krym vodu z Krasnodarského kraje vodovodem pod Kerčskou úžinou. (K tomu však na rozdíl od vybudování dopravního mostu a také „mostu“ energetického dosud buď nedošlo, nebo alespoň ne v dostatečném množství).

Podle ukrajinského odborníka na rekultivaci Georgije Kapšuka Krym kvůli uzavření kanálu přišel o celý systém zemědělství závislého na závlahách, který se budoval desítky let. V konečné fázi tehdy asi 20 % zavlažované půdy poskytovalo asi 60 % veškeré zemědělské produkce poloostrova.

„Tento železobeton je jako živý organismus. V létě, kdy se půda zahřeje až na 60 stupňů a není voda, se kroutí a praská. Jedenáct tisíc kilometrů mezifarmářských kanálů, zavlažování a potrubí, je jak potrubí odtud na Aljašku! Toto potrubí v létě bez vody nevydrží. ... Lidé na severním Krymu museli dostat zapláceno ne za práci, ale prostě za to, že souhlasili s tím, že tam budou žít! Nemáte ponětí, jaký to byl život před kanálem. V letech sucha vymřely celé vesnice! Vodu nosili vozi, rodina s více než čtyřmi lidmi dostala dvě vědra vody a malá rodina jeden. Nebyly tam skoro žádné zahrady a sady. Před příchodem vody Dněpru na Krym, nejen na Kerčském poloostrově, ale dokonce i v Simferopolu, byla voda rozdělována přísně podle plánu.“¹²

Situace na Krymu se následně ještě výrazněji zdramatizovala v roce 2020, kdy došlo k extrémnímu suchu kvůli nízkým srážkám a zimě s malým množstvím sněhu. Během ruské invaze na Ukrajinu v roce 2022 bylo proto jedním z primárních cílů ruských sil obsadit hráz a elektrárnu Kachovské přehrady za účelem obnovení dodávek vody na anektovaný Krym. Dne 24. února obsadili vodní nádrž vojáci a tanky, ale dodávku vody přes kanál se obnovit nepodařilo. Kanál se totiž skládá z řady složitých hydrotechnických struktur, takže samotné obsazení Kachovské vodní elektrárny nic neřešilo. Voda začala na Krym proudit v polovině března, ale stav kanálu se ukázal natolik špatný, že byl schopen přepravit pouze asi okolo 20 % své původní kapacity. Voda ze Severokrymského kanálu byla sice farmářům a velkým průmyslovým podnikům tehdy poskytnuta zdarma, ale v naprosto nevyhovujícím množství i kvalitě. Během let, kdy kanál nebyl dostatečně naplněn vodou, se zanesl, čerpací stanice byly zničeny a na některých místech došlo k odstranění betonového korpusu. Výsledkem bylo zjištění, že voda do nádrže u Simferopolu prostě nedoteče. Celá tragédie má však

ještě jeden rozměr: sladká voda z Dněpru pomáhala na Krymu vytlačovat převážně slanou podzemní vodu v podloží. Bez tohoto procesu nelze čerpanou vodu na mnoha místech používat, protože studny a vrty jsou kontaminovány vodou mořskou.

Vše se symbolicky uzavřelo dne 6. června 2023, kdy došlo k vážnému poničení hráze Kachovské nádrže. Podle ukrajinských zdrojů přehradu do povětří vyhodily ruské síly. Naopak ruská agentura TASS kontrovala tím, že přehradu zničil ukrajinský raketomet.¹³ Ruské tvrzení bylo však vyvráceno jako technický nesmysl. Navíc Ukrajinci neměli důvod podniknout něco, co poškodilo především je samotné. Protržení Kachovské přehrady je pro Ukrajinu obrovskou katastrofou, bylo zaplaveno několik desítek obcí, zničena velká část krajiny včetně komunikací, závlah a podobně. Navíc protržená přehrada a následné záplavy výrazně zkomplikovaly ukrajinský postup v plánované ofenzívě.

Ze snímků přehradní nádrže i ze satelitů a videí kolujících na sociálních sítích je zřejmé, že došlo k odpálení náloží, které zde instalovali Rusové. Ke stejnému závěru došli i analytici z ISW, kteří již dříve ve svých analýzách odhadovali, že Rusové mají větší zájem na zatopení dolního toku Dněpru, i když to poškodí jejich obrannou pozici. Například již v říjnu roku 2022 ISW vyhodnotila, že Ukrajina nemá na odstřelení přehrady žádný materiální zájem, a upozornila, že by v takovém případě hrozilo zatopení až 80 obcí s rozsáhlými dopady na obyvatele i na ukrajinskou ekonomiku, která je zde vázána na kaskádu šesti přehrad na Dněpru. To se následně potvrdilo. Opětovně naplnění přehrady, která poskytovala pitnou vodu nebo zavlažování celému regionu, potrvá roky. Samozřejmě za podmínky, že v oblasti utichnou boje, čemuž dosud nic nenasvědčuje.

Pochopitelně po zničení hráze přehrady přestala definitivně proudit voda i do Severokrymského kanálu. Předpokládá se, že ruské úřady na anektovaném poloostrově potřebu vody tamních obyvatel pokryjí z nádrží, vrtáním nových studní nebo dodávkami balené vody z Ruska. Pravděpodobná je i distribuce vody na příděl. Zvláště kritická je podle zpráv novinářů situace v hlavním krymském městě Simferopolu. Tamní magistrát podle ruského listu Kommersant již v zimě po horkém a suchém létě roku 2020 oznámil, že teplá voda bude z důvodu šetření k dispozici jen o víkend, a že pokud se spotřeba vody ve městě nezmění, vystačí dodávky jen na devadesát až sto dní. Jaká je situace nyní, není přesně známo, nicméně ruské zdroje informují, že do vrtů a nových rozvodů masivně investují.¹⁴

Podobně jako s vodou na tom byl Krym i s elektřinou. Čtyři pětiny spotřeby dodávaly Krymu elektrárny z pevninské Ukrajiny, malé termální elektrárny přímo na Krymu dostatečný přísun energie nebyly schopny zajistit. Přenosové sítě Ukrajiny byly dlouhodobě budovány spolu s Ruskem v rámci SSSR. Tomu

12 https://cs.wikipedia.org/wiki/Severokrymsk%C3%BD_kan%C3%A1l.

13 https://www.irozhlas.cz/zpravy-svet/kachovska-prehrada-vodni-elektrarna-ukrajina-rusko-reakce-politici-eu-nato_2306061441_nel?_ga=2.200950829.2061828152.1701267875-1303966031.1701267875.

14 <https://www.e15.cz/zahranicni/krym-pod-ruskou-spravou-pustne-neni-voda-1367001>.

odpovídají jak pro západní Evropu méně obvyklé napěťové hladiny (např. 750 kV, 330 kV), tak i silné propojení na Rusko. Ukrajina měla díky několika jaderným, uhelným a také velkým vodním elektrárnám energie dostatek a byla jejím vývozcem, což se jí i přes značné problémy způsobené ruskou okupací a útoky na energetickou infrastrukturu podařilo obnovit.¹⁵ Z doby bývalého SSSR zbyla tři vedení 750 kV z Ukrajiny do Polska, Maďarska a Rumunska. Anektovaný Krym má nyní elektrické propojení jak na Ukrajinu, tak i na Rusko (přes Azovskou úžinu – podrobnosti viz níže).¹⁶

V roce 2015 se Krym ocitl bez dodávek elektrické energie z Ukrajiny poté, co byly stožáry elektrického vedení přes noc odpáleny. V zemi byl tehdy vyhlášen nouzový stav. Krym byl tehdy ze 70 % závislý na dodávkách elektřiny z pevninské Ukrajiny, po přerušení dodávek se proto 1,6 milionu obyvatel z celkových asi 2 milionů ocitlo bez elektřiny. Tehdy byla poškozena čtveřice vedení a bez napájení se ocitly i dva okresy ukrajinské Chersonské oblasti. Podle očitých svědků a videí z místa události byly stožáry poškozeny výbušninou. Útok tehdy provedla patrně skupina Blokáda Krymu, kde působí především krymští Tataři, a která společně se skupinou Pravý sektor následně blokovala i přístup opravárenským četám.¹⁷ Dodávky však nakonec byly po nezbytných opravách obnoveny.

Nezávislost na dodávkách elektřiny z Ukrajiny Krym plánoval zajistit podvodním vedením. Jeho stavba začala v březnu 2014

a naplánováno bylo vedení čtyř kabelů, každý o přenosové kapacitě 200 MW, přenášejících energii 220 kV. První část projektu (vedení s omezenou kapacitou 100 MW) spustil ruský prezident v prosinci roku 2015 s tím, že druhý kabel má být uveden do provozu co nejdříve. Celý projekt měl být dokončen v květnu 2016, vedení by v současnosti mělo být schopné přenášet 800 MW.¹⁸ Relativně soběstačný je Krym v zásobování zemním plynem, kde má zdroje z pobřeží Azovského moře. Část spotřeby ale i zde zajišťuje dovozem.

Poloostrov žil také z turistiky, nejznámější je přímořské letovisko Jalta, které se mohlo chlubit skutečně moderní promenádou se značkovými obchody a luxusními restauracemi. Turisticky velmi vyhledávaný byl také Sevastopol a vůbec velká část krymského pobřeží, které je převážně ve své jihozápadní části srovnatelné s černomořským pobřežím v Bulharsku, Rumunsku nebo na jihu s přímořskými lokalitami v Řecku. Nicméně turistická infrastruktura byla nedostatečná, služby buď mimořádně drahé pro nejbohatší vrstvu, nebo málo kvalitní, poznamenané jak socialistickým hospodářstvím, tak celkovou zaostalostí. Přesto Krym po anexi ale sdílel podobný osud například s Abchází po jejím odtržení od Gruzie – na tamních plážích se slunili výhradně Rusové, ale zisk z tohoto druhu turistiky nebyl dostatečný, aby zajistil regionu trvalý rozvoj. Válka pochopitelně turismu nesevědí a obrovský odliv ruských rekreatantů způsobily i ukrajinské útoky na ostrovní infrastrukturu, letiště, vojenské a námořní základny.¹⁹

15 Ukrajina provozuje celkem čtyři jaderné elektrárny (Khmelnitskyi 2 000 MW, Rivne 2 819 MW, South Ukraine 3 000 MW a Zaporizhzhia 6 000 MW Pinst) o celkovém výkonu 13 819 MW. Provozuje také uhelné elektrárny o celkovém výkonu 21 800 MW a velké vodní elektrárny o celkovém výkonu 6 200 MW. Co se týče obnovitelných zdrojů, převažují fotovoltaické a větrné elektrárny. Část FVE (polovina) i VTE (pětina) je umístěna na Krymu a pro ES Ukrajiny problematicky využitelná.

16 <https://allforpower.cz/rozvody-energie/elektrizacni-soustava-ukrajiny-na-jare-2022-aktualni-stav-a-problemy-589>; <https://www.ceskenoviny.cz/zpravy/2349580>.

17 <https://web.archive.org/web/20150909152544/http://pravyysektor.info/about.html>.

18 <https://oenergetice.cz/elektrina/mezi-krymem-a-ruskou-pevninou-vznikl-energeticky-most>.

19 V letní sezoně 2023 státní tisková agentura RIA Novosti uvedla, že se vytvořila více než pětikilometrová kolona aut ruských turistů, kteří mířili domů a použili Čonharský most, známý jako „brána na Krym“. Jde o jeden z několika mostů spojujících Krym s pevninou, který leží na nejkratší trase mezi poloostrovem a místy ukrajinské protiofenzivy na jihovýchodě země. Silnice, jejíž je most součástí, vede z Krymu přes Chersonskou oblast dál do Melitopolu v Záporožské oblasti. Více například zde: <https://www.ceskenoviny.cz/zpravy/2391016>.

SPRÁVNÍ USPOŘÁDÁNÍ

Území Krymského poloostrova bylo a stále je od roku 1991 oficiálně Autonomní republikou Krym (ukrajinsky *Автономна Республіка Крим*, tatarsky *Qırım Muhtar Cumhuriyeti*) a součástí Ukrajiny. Od března 2014 tento státní útvar existuje pouze de iure, území fakticky ovládá Ruská federace, která jej považuje za svou součást coby Republiku Krym.

Předchůdkyní Autonomní republiky Krym byla Krymská autonomní SSR, která existovala v letech 1921 až 1945. Po Stalinově násilné deportaci krymských Tatarů byla ale tato republika zrušena a přeměněna v řadovou oblast. Dne 19. února 1954 byl z iniciativy N. S. Chruščova Krym vyňat z Ruské SFSR a přičleněn k Ukrajinské SSR, a to při příležitosti třístého výročí Perejaslavské rady, tedy jakéhosi příklonu Ukrajiny k Ruské říši, jak si tuto komplikovanou a mnohvrstevnatou událost vysvětluje ruská strana (více ve speciální kapitole níže). Důvodem byly jistě také blízké ekonomické a kulturní vztahy Ukrajiny a Krymu a patrně i snaha ukázat dobrou vůli a do té doby těžce zkoušenou Ukrajinu „obdarovat“ a tím lépe začlenit do SSSR.

Po rozpadu SSSR vznikly spory mezi místním parlamentem a centrálními ukrajinskými úřady. Kompromisem byla již zmiňovaná krymská autonomie, která byla obnovena v rámci Ukrajinské SSR na základě referenda z 12. února 1991. Krymská vláda podporovaná ruskými mluvící většinou obyvatelstva ale usilovala o ještě větší nezávislost na Ukrajině, o ekonomickou samosprávu či o zavedení moskevského času. Ukrajina tyto snahy od začátku označovala za separatistické. Dne 5. května 1992 krymská vláda vyhlásila nezávislou republiku a o den později vlastní ústavu. Následně došlo ke konfliktu s místním parlamentem, který ovšem samostatnost také podporoval. Do sporu zasáhla ukrajinská vláda zrušením krymské ústavy a prezidentského úřadu a zavedením přímé správy ukrajinského prezidenta, která byla zrušena až po zklidnění situace koncem roku 1995. Následující rok vstoupila v platnost nová ústava definující Krym jako součást Ukrajiny. Aktualizována byla po dvou letech, kdy byl ustanoven také současný oficiální název Autonomní republika Krym. Od roku 2000 měla tato autonomní republika také vlastní hymnu.

Obrázek 7:

Vlajky krymských Tatarů (modrozluté), Rusů a oficiální vlajka Krymu.

Zdroj: Martin Dorazín

Na počátku 21. století byla již vnitřní situace o poznání klidnější, přesto však Krym zůstával místem pnutí. Série občanských protestů známá jako Euromajdan, jež byla politickou materializací faktického rozdělení Ukrajiny na spíše prozápadní a spíše proruskou část vedla k pádu Viktora Janukovyče a převzetí moci prozápadní opozicí. Na Ukrajině tehdy selhala dlouhodobá ruská snaha udržovat tuto zemi na svém orbitu ovládním ukrajinských politických, hospodářských a vojenských špiček, a tak když to nešlo „po dobrém“, Putin rozhodl (v noci z 22. na 23. 2. 2014, tedy ve stejný den jako o osm let později, o útoku na Ukrajinu), že to půjde „po zlém“. Kontextem tohoto dění na Ukrajině byly ruské zimní Olympijské hry v Soči (od 7. února), které přiměly celý svět vnímat Rusko coby hostitele a integrální součást západního světa, a proto se zdálo být neuvěřitelné, že by současně organizovalo vojenskou anexi svého souseda. Rusko také zpočátku vystupovalo neoficiálně a vojenským jednotkám bez označení, které blokovaly ukrajinské jednotky umístěné na Krymu a podporovaly proruské vzbouřence (v českém prostředí se jim dostalo označení zelení mužičci), se nehlásilo. K tomu, že šlo skutečně o ruské vojenské síly vyzbrojené nejmodernější technikou, se přiznalo až mnohem později pod tlakem mnoha důkazů a v situaci, kdy už bylo „vše hotovo“.

Dne 11. března 2014 schválil Ruskem podporovaný krymský zákonodárny sbor zákon o referendu o nezávislosti Krymu, včetně Sevastopolu, na Ukrajině. Toto referendum proběhlo 16. března a výsledkem bylo připojení k Rusku. Dne 17. března vyhlásil Krym nezávislost jako Republika Krym. Tuto nově vyhlášenou republiku obratem uznala Ruská federace a přijala ji

jako další dva federální subjekty – Republiku Krym a Federální město Sevastopol.

V reakci na anexi byla přijata rezoluce Valného shromáždění OSN, která prohlásila tyto kroky včetně referenda za ilegální a potvrdila Krym coby integrální součást Ukrajiny. Ukrajina (a většina dalších zemí) anexi ani referendum také neuznala a považuje Krym nadále za součást svého území.²⁰

Po odvysílání ruského dokumentu s názvem *Krym. Cesta do vlasti* (rusky: *Крым. Путь на Родину. Документальный фильм Андрея Кондрашова*) na ruské televizní stanici Rossiya 1, ve kterém se Vladimir Putin zmínil o předem naplánované anexi Krymu, stejně jako o přítomnosti ruských vojáků na Krymu, byla ze strany Ukrajiny skrze ministerstvo zahraničí a generální prokuraturu vypracována a podána žaloba na Rusko u Mezinárodního soudního dvora v Haagu. Následné události spojené s ruskou okupací východních částí Ukrajiny celou situaci ještě více zkomplikovaly, její řešení je v nedohlednu.

GfK, německá společnost provádějící průzkumy veřejného mínění, provedla v roce 2015 v krymském regionu průzkum. Podle tohoto průzkumu 82 % lidí na Krymu „plně podporuje“ odtržení Krymu od Ukrajiny a připojení k Ruské federaci, 11 % „převážně souhlasí“, zatímco jen 7 % s odtržením „nesouhlasí“. Podle průzkumu amerických univerzit z Colorada a Virginie si asi 84 % lidí na Krymu myslí, že připojení k Rusku je „naprosto správné rozhodnutí“.²¹

20 Referendum z 16. března 2014 o přání připojit Krym k Rusku, ve kterém pro připojení údajně hlasovalo 96 % voličů, bylo nezákonným již proto, že proběhlo mj. v rozporu s Chartou OSN za použití násilí a za přítomnosti vojenských jednotek neoznačených příslušností k žádné armádě. Shromáždění OSN prohlásilo výsledky referenda za neplatné ve své rezoluci 68/262. Dva dny po ukončení referenda (18. března 2014) pronesl Putin v Dumě projev, ve kterém představil anexi Krymu (tedy jeho „navrácení“ Rusku) jako historickou nutnost.

21 <https://www.bloomberg.com/view/articles/2015-02-06/one-year-later-crimeans-prefer-russia>.
<https://web.archive.org/web/20160722133509/https://www.opendemocracy.net/od-russia/john-o%25E2%2580%2599loughlin-gerard-toal/crimean-conundrum>.

JE KRYM RUSKÝ?

Názor, že Krym je přirozeně a odedávna ruský, je nedílnou součástí nejen ruské mentality, ale do značné míry jí podléhá i značná část západního světa. Zjednodušeně řečeno by se dalo říci, že Krym je ruský, protože to tvrdí samotní Rusové. Jen málokdo z nás si totiž uvědomuje, že poloostrov Krym žije v našich představách především jako staletí budovaný ruský mýtus, který se postupem času stal realitou. Mnozí jej automaticky považujeme za staré ruské území, za nedílnou součást ruské kultury i přirozený ruský prostor, přitom Krymský poloostrov až do anexy Kateřinou Velikou nikdy nebyl ani slovanský, natož ruský. Žila tu nejrůznější etnika, z nichž křesťané (krymští Bulhaři, Řekové, Arméni či Janované nebo Benátčané) tvořili jen relativně malou skupinu. Samotný zábor Krymu Kateřinou Velikou je poměrně rozporuplnou záležitostí, protože carevna doprovodila jeho vojenskou anexi velmi pozoruhodnou propagandou a promyšlenou mytizací a až poté začala cílená, často velmi násilná a krutá, rusifikace, kterou můžeme po téměř dvou a půl století označit za úspěšnou.²²

Krym byl přirozenou součástí antického světa, proto jej určitá mytizace provázela od počátku lidských dějin. Ke klasickým antickým mýtům patří například příběh o Ifigenii či mýtus o zlatém rounu. Je pozoruhodné, že některé krymské mýty se staly součástí národní identifikace, zpočátku však rozhodně ne té ruské. Jako příklad lze uvést maďarský národní mýtus, kdy otcem bratrů Hunora a Magora, měl být bájný Nimrod (nebo Magog), který je považován za praotce krymských Skytů a jejich krále. Národně identifikační mýtus související s Krymem mají i takzvaní krymští Gótové. Tento mýtus měl však své tragické následky, protože existence tohoto poněkud tajuplného germánského etnika vedla k nacistické představě, že Krym by měl být „opět“ osídlen germánským obyvatelstvem, které má na tuto zemi své „přirozené“ právo. Právě s touto představou souvisela i genocida krymských Židů a pronásledování turkotatarských Krymčáků, kteří taktéž přijali židovskou víru. Uvolněný Lebensraum měl být dán k dispozici německému obyvatelstvu a není bez zajímavosti, že otázkou nového osídlování Krymu byl pověřen sám Heinrich Himmler, který zde snil svůj sen o vytvoření tzv. „gótské župy“. Tyto příběhy však upadly v zapomnění a představa Krymu jako „přirozeně německého území“ nám dnes připadne fantaskní. Dějiny totiž píší vítězové a v našich

myslích i v samotné historii se ujaly jiné, ale rozhodně neméně kruté a absurdní příběhy. Mnohem životaschopnější krymské mýty totiž vznikaly před i po ruské anexi a na rozdíl od velkogermánských byly velkoruské imperiální mýty nakonec úspěšné a fatálně ovlivňují tuto část světa dodnes. Lebensraum zde byl opravdu vytvořen, i když nikoliv pro německé, ale pro ruské obyvatelstvo. Ruští a sovětsí vládcové si totiž s nacisty nezadali, naopak v mnohém je předčili.

Jak jsem již zmínila, Krym byl přirozenou součástí antického světa, jeho pobřeží již před více než 2 500 lety osídlili Řekové²³ a dodnes se zde nachází řada antických památek. Rusko, které dlouhá staletí trpělo pocitem méněcennosti a ústrků od výrazně vyspělejších evropských států, se chtělo na antické tradici také podílet. Byla to svého času otázka prestiže a kulturní vyspělosti. K té jí měl, vedle náboženské teorie o Moskvě jako třetím Římu, dopomoci právě Krym. Ovšem nikoho z tehdejších obyvatel Krymu by jistě ani na vteřinu nenapadlo cítit se jako Rus či snad hovořit ruským jazykem. Tento multikulturní a nábožensky mimořádně pestrý poloostrov byl (nejpozději od roku 1441) ovládnán tzv. Krymským chanátem, vazalem Osmanské říše. Ruská říše pro ně byla kulturně, jazykově i nábožensky vzdálenou zemí, se kterou krymské obyvatelstvo nespojovalo nic jiného než občasné konflikty s vojenskými družinami na území rozsáhlé stepi, kam krymští ozbrojenci vyjížděli na „sklizeň“, jak říkali násilnému zajímání tamních obyvatel a jejich následnému prodeji na trhu s otroky. Žádné ruské kořeny Krym rozhodně neměl, bylo tedy nutné je vymyslet.

Rusové svůj „nárok“ na toto území začali obhajovat účelově „nalezenými“ mýty. Třeba tím, že jde o kolébku ruského pravoslaví, k čemuž posloužila legenda o zdejším údajném křtu kyjevského knížete Vladimíra, nebo později mýtem Krymu coby symbolu ruského vojenského hrdinství. Asi nejznámější příběh, jehož následky sledujeme i dnes, tedy mýtus o „přirozeně ruském území“, vznikl až jako součást násilné ruské kolonizace. Společně s novodobým mýtem „nelegálního darování“ Krymu sovětské Ukrajině Chruščovem byly všechny tyto příběhy použity k oficiální legitimizaci ruských anexí. Je přitom jisté, že ve skutečnosti šlo o strategicko-vojenské důvody, které však ruské špičky svému obyvatelstvu i celému světu interpretovaly jako přirozený

22 O ruské mytizaci Krymu, která pomohla opakovaně (v roce 1783 i 2014) anexi tohoto území velice fundovaně pojednává kniha Slovanského ústavu AV ČR *Poloostrov Krym: od křížovatký kultur k ruské kolonii*, ze které čerpám i mnohé následující informace. Viz Helena Ulbrechtová, Radomír Vlček, *Poloostrov Krym: od křížovatký kultur k ruské kolonii*. Slovanský ústav AVČR, 2022. A také Helena Ulbrechtová, *Fenomén Krym: bájná Taurida, nebo sovětský ráj? Po stopách historické a literární paměti poloostrova*. AVČR 2020. Zájemce o hlubší prozkoumání tohoto mnohovrstevnatého fenoménu pak na tyto práce odkazují.

23 Není bez zajímavosti, že potomci krymských Řeků byli na sklonku 18. století nedobrovolně přesídleni do okolí Mariupolu, kde řecky hovořící komunita žila ještě před současnou válkou. Kolik jich přežilo nedávné obléhání ruskou armádou, není dosud jasné.

a spravedlivý nárok. Pozoruhodné je, že tyto interpretace jsme převzali i my na Západě a úplně jsme přitom opomněli mnohem přirozenější nároky krymských Tatarů, jejichž kultura před první anexí Krymu v roce 1783 na poloostrově dominovala. Intenzivní

ruskou kolonizací, stalinskými čistkami, opakovaným násilným vysídlováním a ničením jejich památek však tato podoba Krymu již v podstatě zmizela.

Obrázek 8:

Je Krym ruský? – Takto si jej představuje umělá inteligence.

PRVNÍ ANEXE KRYMU V ROCE 1783

Krymský chanát se rozkládal nejen na samotném Krymském poloostrově, ale i v okolí pobřeží Azovského moře, na severním pobřeží Černého moře a na území Kubáně mezi řekami Dněprem a Dunajem.²⁴ Šlo o jeden z následnických států Zlaté hordy, která se na počátku 15. století rozpadla, a chanát tak ovládl rozsáhlé části dnešní Ukrajiny a jižního Ruska. Hlavním městem byl Bachčisaraj, jehož paláce a orientální nádhera byly pověstné.²⁵

Krymský chanát byl jedním z významných států této části světa a až do 18. století se podílel na utváření východoevropské politiky. Navazoval například spojení s dalšími nástupnickými státy Zlaté hordy (chanáty v Kazani a Astrachani), nebo v roce 1648

uzavřel spojení se záporožskými kozáky Bohdana Chmelnického, čímž napomohl ukrajinskému hejtmanství, aby se oddělilo od polsko-litevského knížectví. Během druhé severní války (1655–1660) se však naopak účastnil bojů na straně Polska. V neposlední řadě udržoval čilý kontakt s Osmanskou říší, pod jejíž ochranou se zachováním vysoké míry autonomie se tři sta let nacházel. V roce 1774 získal s výraznou ruskou pomocí na slábnoucí osmanské říši nezávislost, tento akt ovšem paradoxně znamenal začátek jeho konce. Novou „ochranu“ mu totiž nabídlo právě Rusko, které z něj díky diplomatickému a vojenskému umu Kateřiny Veliké a jejího přítele Grigorije Potěmkina velmi brzy učinilo svoji novou kolonii.

Obrázek 9:
Chánský palác v Bachčisaraji.

Zdroj: Lenjara Abybulajevova

²⁴ Zde vycházím z již citované práce *Fenoménn Krym. Bájna Taurida, nebo sovětský ráj?* Dostupné také online: [/www.academia.cz/uploads/media/preview/0001/08/7f1040ca-6905c9ab4d94b037a3f1835fc1374b8f.pdf](http://www.academia.cz/uploads/media/preview/0001/08/7f1040ca-6905c9ab4d94b037a3f1835fc1374b8f.pdf).

²⁵ Bachčisarajský palác byl však již při jednom z prvních velkých ruských tažení na Krym (1737) vypálen a shořela v něm i velká část rozsáhlé knihovny se sbírkami krymsko-tatarského písemnictví. Zničení chánského paláce a knihovny bylo prvním významným narušením krymsko-tatarské integrity.

Je fakt, že jak Rusové, tak krymští Tataři nešetřili v pozdním středověku a raném novověku vzájemnými výpady. Je také pravda, že Krymský chanát zpočátku podnikal ničivé loupeživé vpády nejen do Ruska, ale i na území Ukrajiny, Běloruska, Polska, Litvy či Moldávie, a Rusko bylo v rámci ochrany svých jižních území dokonce nuceno platit chanátu jakési „výpalné“. K významnému posunutí v rozložení sil došlo za Petra I., kterému se podařilo získat původně tatarskou pevnost Azov a vymohl si i ukončení placení odvodů do bachčisarajské pokladny. Ovšem vzájemné loupežné výpravy a více či méně vážné vojenské konflikty na nejasné stepní hranici neustaly. Odrážení útoků na jedné a dobývání či kolonizování území jižních stepí na druhé straně se stalo jedním z hlavních cílů všech Petrových nástupců. Vedle čistě geopolitických a bezpečnostních rovin postupem času sílilo i ruské křesťansko-kolonizační mesiášství a touha Ruska zapojit se do evropského boje o kolonie a získání zásluh v boji proti „pohanům“.²⁶ Paradoxní však je, že krymští Tataři byli nábožensky poměrně tolerantní, jejich chánové dokonce finančně podporovali mariánský klášter v blízkosti bachčisarajského paláce a na Krymu nerušeně po staletí žily četné křesťanské a židovské komunity.²⁷

Vraťme se ale k postupné a promyšlené přípravě první ruské anexe. V roce 1762 nastoupila na ruský trůn carevna Kateřina II., původem německá princezna, které nechyběly na ruské poměry výborné vzdělání a rozhled, ale také velké ambice, bezskrupulóznost a touha překonat svého předchůdce Petra I. Velikého. Kateřina přijala pravoslaví, naučila se rusky, zbavila se svého manžela a vsadila na to, co bychom dnes asi nazvali exaltovaným ruským nacionalismem. V té době už Krymský chanát nepředstavoval pro ruské impérium žádné výrazné nebezpečí. Byl oslabený válkami a zmítal se ve vnitřních konfliktech, byl však geopoliticky nesmírně důležitý, protože představoval vstupenku do tzv. teplých moří, po které Rusko po dlouhá staletí marně toužilo. Bránila tomu totiž Osmanská říše, která měla na Krymu, jenž byl jejím vazalem, své vojenské jednotky. Tento stav bylo nutné změnit.

Klíčovou roli v tom sehrála mírová smlouva z Kjučuk-Kajnardži uzavřená mezi Ruskem a Tureckem 21. července 1774.²⁸ Dokument se skládal z 28 článků a tajné přílohy, které garantovaly posun jižních hranic Ruska (nově byly ohraničeny ústím řek Dněpr a Jižní Bug a oblastí Kerčského poloostrova včetně pevností Kerč a Jenikale) a také rušily dřívější zákaz přítomnosti ruské flotily v Černém a Azovském moři (nyní měly ruské obchodní lodě právo na volnou plavbu v osmanských vodách a pohyb úžinami, i když vojenské loďstvo se muselo omezit pouze na oblast Černého moře). Získání části úrodných jižních oblastí a teoretický přístup k teplému moři (Rusko v té době

Obrázek 10:

Portrét Kateřiny II. Veliké, Fedor Rokotov, 1763, Tretjakovská galerie.

Zdroj: Wikimedia Commons

ale ještě nedisponovalo žádnou vlastní obchodní ani vojenskou flotilou) samozřejmě ovlivnilo vývoj ruského hospodářství a obchodu, ale nejvýznamnější zisk představovalo to, že Turci výrazně oslabili svůj vliv na Krymu a smluvně se zavázali, že nebudou do jeho záležitostí zasahovat.

Přesněji řečeno pod bohulibou záminkou, aby Krymský chanát již nebyl vazalem a stal se svobodnou zemí, si Rusko na Osmanské říši vynutilo podpis dohody, která Krymu garantovala nezávislost ze strany obou mocností – jak Ruska, tak Turecka.²⁹ De iure se Krym osvobodil, ale v realu pouze přišel o vojenskou ochranu svého letitého spojence, spoluvěřce a mocného souseda. Tento pseudoosvobozující akt byl prvním, ale nezbytným krokem k přičlenění Krymu k Rusku. Rusko si touto smlouvou také vymohlo právo chránit křesťany žijící v rámci Osmanské říše. Od této smlouvy se tedy odvíjí celý následný řetězec mnoha

26 Tomuto tématu se věnovala především vídeňská badatelka Kerstin Jobst, která je přední evropskou odbornicí na problematiku Krymu. Některé její monografie jsou tím nejlepším, co lze k danému tématu nastudovat. Například Kerstin S. Jobst: *Die Perle des Imperiums. Der russische Krim-Diskurs im Zarenreich*. Konstanz 2007. Kerstin S. Jobst: *Geschichte der Krim. Iphigenie und Putin auf Tauris*. Boston/Berlin 2020.

27 Kerstin S. Jobst: *Die Perle des Imperiums...*, 293.

28 КЮЧУК-КАЙНАРДЖИЙСКИЙ ДОГОВОР 10 (21) июля 1774 г. On-line text: http://www.vostlit.info/Texts/Dokumenty/Turk/XVIII/1760-1780/Kucuk_Kaynardji_Friede_1770/vetrag_KK_1774.htm.

29 Podle této smlouvy byl Krymský chanát a všechny tatarské národy oběma říšemi uznány svobodnými a nezávislými na jakékoliv mocnosti, měly být podřízeny jenom svému chánovi. Dále podle smlouvy „ani Ruský dvůr, ani Osmanská říše nesmějí participovat na zvolení a dosazení zmíněného chána, stejně jako na politických, občanských a vnitřních věcech“. Tamtéž.

historických událostí, v němž právě „ochrana věřících“ či později „ochrana etnických Rusů“ hraje klíčovou roli.

Krymský chanát byl však Ruskem cíleně a dlouhodobě oslabován také ekonomicky a „propagandisticky“. Z rozkazu Kateřiny II. bylo například přesídleno 32 tisíc křesťanských obyvatel Krymu (především pravoslavných Řeků a Arménů), kteří zde bez větších problémů žili tisíce let a tvořili významnou hospodářskou základnu, do jihoruských gubernií. Oficiálním důvodem jejich vysídlení byla právě výše zmíněná snaha ochránit pravoslavné věřící před tatarským útlakem. Rusko však tyto zdatné zemědělce pevně navázané na místní hospodářství i obchod částečně nahradilo vlastními osadníky (také pravoslavnými), kteří však přínos pro krymské hospodářství nepředstavovali, místní specifika neznali, ale hlavně byli loajální Petrohradu a nikoliv Bachčisaraji.

Části krymských elit brzy došlo, o co Rusku ve skutečnosti jde, množila se protiruská povstání, ale Kateřina vzápětí vynesla další trumf. Rusko dlouhodobě sledovalo spory krymsko-tatarské šlechty a hledalo mezi ní vhodné spojení. Vybralo si Šagin-Gireje, který se nejlépe hodil pro roli proruské loutky. V dubnu roku 1777 byl pod hrozbou ruské vojenské intervence (tedy v přímém rozporu s nedávno podepsanou smlouvou) „zvolen“ za chána. Krátce poté však proti němu vypuklo povstání a krymští Tataři si zvolili jiného vládcu. Zásahem armády pod vedením slavného Alexandra Suvorova však bylo toto povstání potlačeno a Šagin-Girej byl roku 1778 znovu dosazen na trůn.

Osmanská říše si nyní už plně uvědomovala svoji chybu a odmítala Rusy nastrčeného chána uznat, poslala na Krym svá vojska, ale ta už neměla dost sil, aby situaci zvrátila. Roku 1779 bylo mezi Ruskem a Osmanskou říší dosaženo kompromisu. Byly potvrzeny zásadní body Kjučük-kajnardžského míru, Osmané uznali i Šagin-Gireje coby Krymského chána, ale do budoucna si vymínili pravomoci, které sultánovi zajišťovaly jistý vliv při jmenování chána nového. Krymští Tataři ale nebyli spokojeni, dále se bouřili a boje o Krym nepolevovaly. Proti Šagin-Girejovi vypuklo další povstání, uprchl proto do Ruska, kde požádal o ochranu. Kateřina II. této situaci využila, prohlásila, že nemá jinou cestu než Krym před těmito zmatky ochránit, a vyslala na poloostrov svou armádu, která jej obsadila. Na trůn byl opět dosazen Šagin-Girej, který však vzápětí požádal o podřízení Krymu Rusku a trůnu se v jeho prospěch vzdal. Jeho žádosti bylo s radostí vyhověno a Krym spolu s Kubání byl přijat „od nynějška na věčné časy“ do svazku ruské říše. Psal se rok 1783, který si dějiny zapamatují jako rok první ruské anexe Krymského poloostrova.

Reakcí na tuto anexi, která byla v přímém rozporu s Rusy podepsanými smlouvami i zárukami, které chanátu sami dali, byla první mohutná migrační vlna krymských Tatarů do Turecka, další následovaly. Do uvolněného prostoru se začali s výraznou podporou ruského státu, který tu zakládal nová města a stavěl

nezbytnou infrastrukturu, stěhovat noví osadníci. Začala cílená rusifikace. Administrativně se Krym stal tzv. Taurskou gubernií v čele s carevniným favoritem knížetem Potěmkinem.³⁰ Tato gubernie se rozkládala až ke spodnímu toku Dněpru a „Taurida“ měl být i (staro)nový název pro Krym odkazující na jeho antickou minulost. (To souviselo s dalšími velkolepými plány Kateřiny II., kterým se ještě budeme věnovat.) Jazyková paměť a neúspěšnost Kateřinina „řeckého“ projektu však způsobila, že poloostrov zůstal Krymem, tedy v krymské tatarštině „pevností“ či v turecké tatarštině „skálou“.

Je dobré dodat, že anexe Krymu měla dalekosáhlé důsledky i pro tehdejší Ukrajinu. Kjučük-kajnardžský mír byl totiž počátkem definitivní likvidace ukrajinské autonomie. Po již dřívějším zrušení úřadu hetmana následovala i likvidace dosud relativně autonomní Záporožské Siče, což byla politická a vojenská kozácká organizace s dlouhou historií, která si zachovávala své svobody. Po míru v Kjučük-Kajnardži (a také prvním dělení Polska roku 1772) potřeba ukrajinské Siče jako ochranného štítu jižních hranic upadla a s ní upadl i význam záporožské armády. Kromě politické a vojenské síly petrohradská vláda také výrazně podvázala i hospodářskou samostatnost kozáků a potlačila tak jejich nesouhlas s carským kolonizačním programem, který byl doprovázen sérií selských povstání. Poslední pomyslnou tečku ukrajinské samostatnosti pak udělala tzv. *Darovací listina šlechtě*, kterou vydala taktéž Kateřina II. a která se nyní týkala i ukrajinské šlechty, již dala stejná práva, jako měla ta ruská. Ukrajinská šlechta se proto víceméně dobrovolně porušila a přestala bojovat za svá původní práva. Výsledkem *Darovací listiny šlechtě* tak byla nejen proměna stavu šlechty, ale definitivní podrobení rolníků, kteří ztratili doslova vše a není vůbec od věci mluvit o nich napříště jako o otrocích. Pro ukrajinské sedláky to znamenalo, že například ztratili dosud respektované právo na svobodný pohyb a stejně jako ruští nevolníci se stali výhradním majetkem svého pána bez jakékoliv možnosti zastání či odvolání. Tímto nařízením byl dokončen vývoj specifického tuhého ruského nevolnictví, který však země pod ruskou správou následně odsoudil k ještě hlubší stagnaci a zaostalosti.

Kroky vedoucí k zisku Krymu rozhodně nebyly dílem náhody či snad jen přizpůsobení se daným okolnostem. Ruský výklad mluví o hrozbě, které bylo třeba se bránit, o nutnosti zajistit bezpečí pravoslavných věřících, o tom, jak pouze usilovalo o krymskou samostatnost, ale bylo nuceno zasáhnout, když se ukázalo, že Krym si sám vládnout nedokáže. Tomuto výkladu ale neodpovídají fakta, která jasně ukazují, že Rusko se na anexi dlouhodobě připravovalo, že území Krymu dopředu považovalo za své. Od kateřinských dob až dodnes je neustále zdůrazňován „přirozený“ nárok na toto území. Krym je například díky již zmiňovanému mýtu křtu svatého Vladimíra prohlašován za posvátnou zemi, odkud se rozšířilo ruské křesťanství. A ačkoliv by autorem legendy o Vladimírově křtu na Chersonésu mohl být sám kníže Potěmkin³¹ a jeho historický základ je více než sporný, přesto jím v rámci propagandy nejen ruská církev argumentuje i dnes.

30 Samotní Osmané ruskou anexi Krymu uznali až ve smlouvě z Jassy roku 1792.

31 Andrej Zorin: Krym v istoriji ruskogo samosoznaniija. Novoje literaturnoje obozrenije 1998, 31, s. 124–143.

Anexe Krymu dobře rezonovala s Kateřininou (a Potěmkino-vou) vizí, která je známá jako řecký projekt. Cílem mělo být dobytí Konstantinopole, rozdělení Osmanské říše a založení „nové řecké říše“ pod vládou ruské carské dynastie v čele s Kateřininým vnukem velkoknížetem Konstantinem Pavlovičem (byl pokřtěn Konstantin s odkazem na prvního „křesťanského“ císaře právě s vizí jeho budoucího postavení vládce nové řecké říše). Boj Ruska coby „křesťanského rytíře“ proti pohanům se dobře doplňoval s pragmatickým bojem o vliv v Černomoří a carskými imperialistickými cíly. Ruku v ruce s primárním politickým aspektem šla touha stát se legitimními dědici antické kultury. Řecký projekt v sobě spojil propagandistickou sílu pohanského antického Řecka s křesťanským Řeckem byzantským, spojil v jeden příběh velebení pohanů s jejich potíráním. Konec konců i dnes jsme svědky toho, že na podporu plánů a vizí současného Ruska stejně dobře poslouží svatořečení členů carské rodiny jako obdiv k vládě Stalina. Dobytím Krymu však řecký sen skončil, Ruské síly na víc nestačily, a tak Krym začal plnit funkci „náhrady“ za Konstantinopol. Velké cíle se nenaplnily, byl tedy čas je (načas) zapomenout a za hlavní cíl označit to, co se podařilo, a vytěžit z toho maximum.

Krym byl ještě docela nedávno zcela neruským územím, vládl zde islám a země byla s pravoslavnými Rusy ve válce. Myšlenka, že by někoho napadlo toto území prohlásit za jednu z „ruských a pravoslavných kolébek“ a kohokoliv o tomto nesmyslném nápadu přesvědčit, se zdála naprosto absurdní. Přesto se to podařilo. Pomohla tomu carská triumfální inspekční cesta po územích Novorosiji (Nového Ruska), kterou Kateřina Veliká započala nedlouho po anexi v roce 1787. Cílem této velkolepé politické a diplomatické „show“, na kterou byli pozváni přední evropští diplomaté i sám císař Josef II., bylo poznat nově získané území a nové poddané, ale především demonstrovat velikost,

bohatství, sílu i multietnický charakter Ruské říše, a to před zraky doslova celé Evropy. Všechny ceremoniály byly bedlivě naplánovány, zaranžovány, sledovány a následně komentovány v tehdejší evropské tisku. Pro příklad jmenujme třeba pompézní průvod do chánského paláce s tatarskými jezdci v nádherných uniformách nebo plavbu na řeckých galérách po Dněpru. Urození evropští hosté byli vesměs nadšeni, psali domů oslavné dopisy a zprávy, které obsahovaly téměř výhradně jen ruskou interpretaci daných událostí. Byl to skvělý diplomatický a propagandistický tah, Kateřině se podařilo představit, že Krym je ruský, vnutit celé Evropě. Objevovaly se ale také kritiky, které odkrývaly kaširování mnohem skromnější reality. Světlo světa tehdy spatřil pojem „Potěmkiny vesnice“, který poprvé použil saský diplomat Georg von Helbig, a sám Josef II. mluvil o své cestě jako o „halucinaci“. To však nic nemění na tom, že šlo o skvělou ruskou propagandu.

Od těchto dob všichni návštěvníci Krymu putovali k „Dianině“ chrámu, kde byla obětována Ifigenie, hledali místa, odkud dle Homéra sestoupil Odysseus do podsvětí, nebo chápali Krym jako pozemskou rajskou zahradu plnou orientální nádhery, ale především a hlavně jako nedílnou součást ruské říše. O nové „realitě“ svědčily německé rytiny, které Kateřinu II. představovaly v božské podobě jako tu, která barbarům přináší světlo a vzdělanost. Stala se tou, která zachránila kus helénské kultury před muslimskými barbary a učinila jej „přirozenou“ součástí ruské říše. Jen tak mimochodem cesta posloužila také pragmatickým politickým účelům: Kateřina Veliká a Josef II. se zde domluvili na podmínkách válečného tažení proti Osmanské říši, do kterého se Rakousku zpočátku vůbec nechtělo, ale které započalo jen několik týdnů po ukončení této cesty a skončilo v roce 1792 mírovou smlouvou z Jassy, jež teprve definitivně (i z turecké strany) potvrdila ruské vlastnictví Krymu.

Obrázek 11:

Vlařtovi hniřdo, letohrádek barona Pavla Leonardovie von Steingel, patrn nejfotořovanjř msto na Krymu.

Zdroj: CK Mundo

MÝTY A PROPAGANDA

„Ruské mýty o Krymu jsou obzvláště četné a tvoří samostatnou vrstvu v ruské kulturní historii. ... ‚Ruská mytizace Krymu‘ to jsou strategie, kterými se Rusko od první anexe Krymu ‚mentálně‘ tohoto území zmocňovalo; ... geografické a ‚kulturní‘ zmapování Krymu, o němž se starali jak ruští, tak také zahraniční vědci i nadšenci, bylo spojeno s vytvářením vlastních představ o tomto poloostrově, které se velmi brzy staly pro Rusy realitou stejně jako to, že byl Krym nazýván ‚odedávna ruským‘. ... V chodu historie jsou tedy důležité nejen mýty samotné, ale i to, jak s nimi bylo či je politicky nakládáno.“³²

S mýty, které vyprávěly o Krymu antickém či exoticky orientálním, se pojí jeho mytizace coby „rajské zahrady“, tedy místa mimořádného přírodního bohatství a nádhery. To je patrně obraz, který o tomto poloostrově má většina lidí i dnes. Návštěvníka pak může snadno překvapit, že relativně „krásná“ je téměř výhradně jen jeho pobřežní část (severní část tvoří poněkud monotónní stepní krajina, půvabné scenérie však nabízí i Krymské hory) a cestovateli se i tak pravděpodobně vybaví velké množství míst v Řecku, Itálii, Francii či Chorvatsku, které jsou srovnatelně půvabná, spíše ale půvabnější. Nadpozemskou krásu mu vždy připisovali především návštěvníci z Ruska, jeho spisovatelé a básníci. Důvodem snad bylo chybějící srovnání s jinými zeměmi, nebo šlo o souběh jejich poznávání Krymu se změnou vztahu k přírodě, která v novověku ztratila svoji středověkou nebezpečnost a změnila se spíše v uměle kultivovaný prostor, zahradu či romantický park pro potěšení. S tím, jak zde Rusové budovali nová města a vojenské základny, tak tu také postupně stavěli i svá šlechtická sídla s rozsáhlým pěstěným okolím.³³ Svoje vyhlášené letní sídlo tu měla i carská rodina (slavný palác Livadia na okraji Jalty, jedno z míst, kde se konala i známá Jaltská konference). Představa Krymu jako krásného

místa spojeného s odpočinkem přetrvala do sovětských dob, které tomuto mýtu daly nový náboj spojený s vysněnou dovolenou či letními tábory za odměnu. Tato jeho role ve spojení se vzpomínkami na „staré dobré časy“ je aktuální dodnes, i když místní turistický průmysl je nyní v troskách.

Dalším, tentokrát národně legitimizačním mýtem, který je dodnes živý, je již několikrát zmíněný údajný křest knížete Vladimíra v Chersonésu. Protože jde o představu velmi rozšířenou a propagandisticky velmi vlivnou, je dobré se jí věnovat podrobněji. Ač se objevila již na sklonku 18. století, politicky se začala výrazněji využívat až po polovině 19. století³⁴ a byla založena na spojení krymského Chersonésu (nikoliv dnešního města Chersonu, ale předměstí dnešního Sevastopolu) s ranými křesťanskými dějinami. Nejstarším křesťanským příběhem je údajná misie apoštola Ondřeje (Andreje), který přes černomořské pobřeží, podél Dněpru, prý dorazil až na Kyjevskou Rus, kde na místě dnešního Kyjeva, matky všech „ruských“ měst, předpověděl jeho založení a vztyčil kříž.³⁵ Druhým příběhem, jehož jádro je patrně pravdivé, je misie svatých Cyrila a Metoděje kolem roku 860, která ale nebyla úspěšná, protože Chazaři nakonec převzali náboženství židovské. Nicméně Konstantin měl podle pověsti tehdy nalézt na Chersonésu Bibli napsanou ve slovanském jazyce, což byl „jasný důkaz“ dávné slovanské přítomnosti, která musí být (anexí) opět „obnovena“.³⁶ Třetím příběhem je konečně samotný křest svatého Vladimíra. Opět dle Nestorovy kroniky nazvané *Povest vremennych let* Vladimíra pokřtil sám biskup z Chersonésu poté, co Vladimír náhle oslepl a jeho žena mu jako jedinou možnost vyléčení doporučila křest. Přítomnost kyjevského knížete v byzantském Chersonésu je skutečně historicky doložena, ale jeho křest nikoliv.

32 www.academia.cz/uploads/media/preview/0001/08/7f1040ca6905c9ab4d94b037a3f1835fc1374b8f.pdf, s. 24 an. Helena Ulbrechtová zde sleduje různé tematické linie od konce 18. století po současnost, od osvícenských snah poznat a popsat pro Rusko tehdy neznámé území až po agresivní nároky současného Ruska na toto území a otevřeně vyjadřovanou nenávisť proti Ukrajincům v propagandistické literatuře. Její práce například reflektuje Krym jako „sběrné místo“, kam si imperiální Rusko odkládalo své sny i frustrace. Kromě ruské se věnuje i ukrajinské poezii a literatuře. Podobně jako pro Rusy byl Krym i pro ukrajinské umělce ponejvíce místem odpočinku; to se však po roce 2014 mění. Jeho násilné odtržení Ruskem přivedlo ukrajinské básníky k poetickému formování národní identity a pojetí Krymu jako „ztraceného ráje“. Tím byl ostatně Krym již dříve a ve světle současné situace jím nejspíš dlouho i zůstane.

33 Sama Kateřina II. byla přirovnávána k zahradníci, jejíž území i národy rostou a kvetou jako rostliny a květiny.

34 Roli Krymu jako kolébky ruského pravoslavného křesťanství zdůrazňoval jako první arcibiskup Innokentij (1848–1857), který také začal mluvit o „pravoslavném Krymu“.

35 Legenda o cestě svatého Andreje do Ruska je součástí *Nestorovy kroniky* známější asi jako *Povest vremennych let*, nejstaršího kyjevskoruského letopisu. Poetický, ale zastaralý český překlad Karla Jaromíra Erbena z roku 1867 relativně nedávno nahradil nový překlad slavisty Michala Téry: *Vyprávění o minulých letech aneb Nestorův letopis ruský. Nejstarší staroruská kronika*, překlad, úvodní studie a komentáře Michal Téra, nakl. Pavel Mervart, Červený Kostelec 2014.

36 Současná medievistika však vychází z verze, že Konstantin na Krymu nenalezl „ruskije buki“, nýbrž „surskije buki“ – tedy nikoli ruská, nýbrž syrská písmena, a že tedy dávný přepisovač prostě udělal chybu.

Obrázek 12:**Palác emíra z Buchary poblíž Jalty, dobová pohlednice z 19. století.**

Zdroj: Wikimedia Commons

Krym coby kolébka ruského pravoslaví byl tedy nejprve „nalezen“ knížetem Potěmkinem a pak „potvrzen“ v 19. století, kdy v Rusku došlo k zesílení státní ideologie vyjádřené slovy: samoděržaví, pravoslaví, národ. Ve stejnou dobu (od 20. let 19. století) probíhaly v Chersonésu archeologické vykopávky, které měly za cíl nalézt místo Vladimírova křtu.³⁷ Chersonésos patřil k největším ruským archeologickým lokalitám a činnost tady neustala ani v dobách Sovětského svazu. Po jeho rozpadu se o Chersonésos jako místo kulturní paměti začali dělit Rusové s Ukrajinci, nyní je kontrolováno opět výhradně Ruskem.

Se Sevastopolem, jehož je Chersonésos dnes součástí, úzce souvisí i další propagandistický, tentokrát patrioticko-vojenský mýtus. Sevastopol se vyznačuje mimořádně příznivou strategickou polohou na pobřeží Černého moře, což jej předurčuje k funkci důležité vojensko-námořní pevnosti jak carského, tak později sovětského Ruska. Právě dvojí obléhání Sevastopolu, v tzv. krymské válce a později během druhé světové války, se stalo zdrojem novodobého mýtu Sevastopolu jako symbolu

utrpení a statečnosti ruského národa. První válečnou zkušeností byla tzv. krymská válka (1853–1856), která začala jako v pořadí již devátá válka rusko-turecká, zasáhly do ní ale na straně osmanské říše také západní mocnosti Francie, Velká Británie a Piemontsko. Jejich intervence měla zabránit Rusku, aby získalo další území a posílilo svůj vliv v Přední Asii. Krymská válka se proto někdy nazývá válkou Západu a Východu, a je tedy jakýmsi prvním střetem dvou civilizací a kultur. Rusko tehdy prohrálo a na dlouhou dobu ztratilo v Černomoří svůj vliv, ale hrdinská výdrž obránců se stala národním mýtem a ceněným pokladem. Tento mýtus po prohrané válce posloužil ke stabilizaci ruské společnosti, obrana města byla představena jako předobraz obrany celého Ruska, na níž se svorně podílejí elity i chudina, vojáci i běžní obyvatelé, muži i ženy.

Podobné to bylo i v letech 1941–1942, kdy nacisté obsazením Sevastopolu dokončili dobývání Krymu.³⁸ Na příkaz Stalina se obránci pevnosti nesměli vzdát a museli vytrvat až do svého hořkého konce.³⁹ Na jaře roku 1944 se situace obrátila, a tehdy

37 Za vlády carů Alexandra II. a Alexandra III. se zde stavěla Vladimírská katedrála v byzantském slohu, jejíž výstavba (dokončena roku 1894) byla symbolickým aktem posílení „pravoslavné“ kulturní paměti ruského národa. Katedrála byla zničena během 2. světové války německým wehrmachtem, s její obnovou se začalo v 90. letech 20. století, znovu vysvěcena byla v roce 2004. Spadá pod simferopolskou a krymskou diecézi ukrajinské pravoslavné církve pod moskevským patriarchátem.

38 Město mělo být přejmenováno na Theodorichshafen.

39 Rudá armáda při obraně Sevastopolu ztratila téměř půl milionu mužů.

Obrázek 13:**Pozůstatky antického Chersonésu v pozadí s katedrálou svatého Vladimíra.**

Foto: Georgi Chernilevski

to byl Adolf Hitler, kdo čelil obrovské přesile, ale přesto nařídil boj do posledního muže. Boje o Sevastopol byly skutečně (zcela nesmyslně) kruté a váha lidského života byla naprosto podřízena zájmům propagandy a hrdinskému obrazu. V květnu roku 1944 Sevastopol získal titul Město-hrdina (Gorod-Geroj) a tento jeho krvavý odkaz načas završil řadu ruských mýtů o Krymu, které všechny vedly k jednomu cíli: Krym je nezpochybnitelně ruský.

V novodobé historii se k němu přidal ještě jeden mýtus: o nespravedlivém darování Krymu Ukrajině. Roku 1954 za Nikity Chruščova bylo území Krymu vyňato z Ruské SFSR a administrativně přičleněno k Ukrajinské SSR. Předání bylo oznámeno v sovětském tisku na konci února 1954, osm dní poté, co Prezidium Nejvyššího sovětu SSSR přijalo rezoluci, jež tento krok posvětila. V novinách byl tehdy publikován jen text rezoluce a několik drobných výňatků z jednání Prezidia Nejvyššího sovětu. To bylo vše. Žádné emoce, žádné další informace. Ani odtajněné archivní dokumenty neodhalují nic nového, takže nám zůstávají pouze dva oficiální důvody:⁴⁰

Zaprvé oddělení Krymu bylo *vznešeným aktem ze strany ruského lidu, aby tak připomenul 300. výročí znovusjednocení Ukrajiny s Ruskem a projevil bezmeznou důvěru a lásku, již ruský lid cítí k ukrajinskému lidu;*⁴¹ zadruhé předání bylo přirozeným výsledkem *teritoriální blízkosti Krymu a Ukrajiny, společných základů jejich ekonomik a blízkých zemědělských a kulturních vazeb mezi Krymskou oblastí a UkrSSSR.*⁴²

Rok 1954 byl opravdu rokem 300. výročí smlouvy z Perejaslavi. Ale mezi touto smlouvou a Krymským poloostrovem neexistuje naprosto žádná spojitost, protože Krym se dostal pod ruskou kontrolu až o 130 let později. Perejaslavská smlouva také určitě nepřinesla *spojení Ruska s Ukrajinou*, naopak řada ukrajinských kozáků s ní nesouhlasila, hetman Bohdan Chmelnický ji podepisoval ve velmi komplikované situaci, týkala se jen území na východ od Dněpru a po podpisu následovalo ještě mnoho let bojů a válek, než carské Rusko Ukrajinu opravdu ovládlo. Ale i když přijmeme fakt, že ruský narativ smlouvu z Perejaslavi jako „dobrovolné“ spojení Ukrajiny a Ruska vykládá, není snadné

40 V těchto úvahách vycházím z online textu: <http://dejinyasoucasnost.cz/archiv/2014/10/proc-se-rusko-pred-sedesati-lety-vzdalo-krymu/>, který je překladem originálu *Why Did Russia Give Away Crimea Sixty Years Ago?*, který byl spolu s průvodními archivními dokumenty uveřejněn na webové stránce *Cold War International History Project* fungujícího při washingtonském Woodrow Wilson Center – <http://www.wilsoncenter.org/publication/why-did-russiagive-away-crimea-sixty-years-ago>. Pro Čas přeložil Vít Smetana.

41 To je odkaz na smlouvu z Perejaslavi podepsanou v roce 1654 ukrajinským hetmanem Bohdanem Chmelnickým a carem Alexejem I.

42 Viz citovaný online text *Dějiny a současnost*.

Obrázek 14:
Dnešní Sevastopol.

Zdroj: Wikimedia Commons

vymyslet, proč by měla být o tři sta let později důvodem k „darování“ Krymu.

Podobně zvláštní je představa, že by se tento „dar“ dal vysvětlit kulturní spřízněností Krymu s Ukrajinou. Před anexí Krymu Kateřinou Velikou se o žádné kulturní spřízněnosti rozhodně mluvit nedá a ani později zde ukrajinská kultura v žádném případě nepřevažovala. V padesátých letech tvořili místní obyvatelstvo (tehdy asi milion) ze 75 % etničtí Rusové a z 25 % Ukrajinci. Stalin již stihl deportovat většinu krymských Tatarů, stejně jako vyhnal Armény, Bulhary, Řeky a další etnika, nacisté se podobně spolehlivě „postarali“ o Židy. V roce 1954 tak byl Krym více ruský než kdykoliv předtím. A ačkoliv je s Ukrajinou spojen úzkým pruhem Perekopské šíje, která znamenala důležité ekonomické a infrastrukturní vazby, kulturní pouta byla po staletích státem řízená a často násilně rusifikace mnohem silnější s Petrohradem či Moskvou než s Kyjevem. Můžeme-li oprávněně pochybovat

o oficiálně deklarovaných důvodech, bude třeba najít ty skutečné. V tomto směru je zvláště významná role Nikity Chruščova, nedávno prožitá hluboká traumata, která Ukrajinu téměř zničila, a také pokračující mocenský boj uvnitř SSSR.

Chruščov stál v čele Komunistické strany Ukrajiny (s výjimkou roku a půl během druhé světové války, kdy byl poslán na frontu jakožto politický komisař) od konce třicátých let do konce roku 1949. Posléze zde jakožto zástupce sovětské vlády dohlížel na krutou občanskou válku (zejména na Volyni a v Haliči), která se vyznačovala otřesnými zvěrstvy na obou stranách. Bez ohledu na Chruščovovu pozdější roli při odsouzení stalinismu a zavádění reformu v SSSR, při prosazování a vnucování sovětské kontroly nad západní Ukrajinou postupoval krutě a nelítostně. Rád však pronášel hesla o jednotě Rusů a Ukrajinců a o velkém a nerozlučném přátelství mezi oběma národy.

Ve skutečnosti mu v případě připojení Krymu k Ukrajině šlo o posílení a udržení sovětské kontroly, protože již tak rozsáhlou ruskou menšinu mělo nyní posílit dalších 860 000 etnických Rusů na Krymu. Podobné metody bylo koneckonců užito i ve všech nově anektovaných pobaltských republikách, zejména pak v Lotyšsku a Estonsku, v nichž až do čtyřicátých let žilo Rusů jen velmi málo, a tak stalinský režim pobízel etnické Rusy, aby se zde usidlovali. Za Chruščova i Brežněva tato politika pokračovala. Ačkoli proporcionálně byl přesun Rusů do pobaltských republik větší než na Ukrajinu, v absolutních číslech tomu bylo jinak. „Darování“ Krymu bylo tedy darem skutečně danajským, kdy Ukrajina získala nejen dalšího tři čtvrtě milionu málo loajálních obyvatel, ale také region, jenž se s ní nijak neidentifikoval, což utužilo potenciálně vratkou sovětskou kontrolu nad celou Ukrajinou.

Svoji roli hrál i vnitrostranický boj. Chruščov posiloval svoji pozici v pokračujícím mocenském zápase se sovětským ministerským předsedou Georgijem Malenkovem. Právě Malenkov se totiž po smrti Stalina (v roce 1953) zdál být jeho nástupcem. Tento boj pokračoval i v roce 1954, dokud Chruščov Malenkova v lednu roku 1955 skutečně neodstranil. Potřeboval pro to ale i podporu Oleksije Kyryčenko, prvního tajemníka Komunistické strany Ukrajiny. Kyryčenko ovšem ještě v roce 1953 kritizoval Chruščova za to, co ve čtyřicátých letech prováděl na západě Ukrajiny. Chruščov tedy doufal, že „dárek“ v podobě předání Krymu Ukrajině rozptýlí napětí přetrvávající z této jeho životní epizody a pomůže mu Kyryčenko přesvědčit. A to se povedlo.

Tedy žádná blízkost bratrských národů, žádná oslava Perejaslavské smlouvy, ale obyčejný mocenský kalkul, který se Rusku vyplatil nejen ve zmiňovaném roce 1954, ale vyplácí se stále. To že byl Krym po desítky let oficiálně ukrajinský, neznamenalo v rámci SSSR vůbec nic, vše bylo stejně podřízeno a řízeno z Moskvy. A po rozpadu SSSR se Krym se svojí obrovskou ruskou menšinou a nostalgií po starých dobrých časech, kdy byl rájem sovětských rekreantů, stal trojským koněm ukrajinské samostatnosti.⁴³ Zbývá nám ale objasnit ještě jednu otázku, která v rámci ruské novodobé mytologie hraje výraznou roli: bylo přiřazení Krymu k Ukrajině v souladu, nebo v rozporu se sovětskou ústavou?

Může se zdát, že řešit legitimitu tohoto „daru“ v reáliích 50. let, kdy zákony byly stejně postaveny tak, aby vyhovovaly moskevskému vedení, je zbytečné. Ukážeme si ale, proč není. Ústava SSSR z roku 1936 v článku 18 uváděla, že *území svazové republiky nemůže být změněno bez jejího souhlasu*. Zápis ze zasedání Prezidia Nejvyššího sovětu SSSR potvrzuje, že jak RSFSR, tak Ukrajinská SSR tento souhlas prostřednictvím svých parlamentů poskytly. Přesto někteří ruští komentátoři a vládní představitelé současného Ruska (naši proruskou scénu nevyjímaje) tvrdili a tvrdí, že předání Krymu bylo provedeno neústavním či

Obrázek 15:

Nikita Sergejevič Chruščov, oficiální portrét.

Zdroj: Wikimedia Commons

protiprávním způsobem. Ale opak je pravdou. Přestože právní systém v Sovětském svazu byl z větší části jen fikcí, k transferu Krymu skutečně došlo v souladu s veškerými zákony, jež v dané době platily. Na základě toho také Ruská federace akceptovala ukrajinské hranice z roku 1991, a to jak v prosinci 1991 ve smlouvách z Belovežského pralesa (tedy v dohodách, jež znamenaly a uzákonily rozpuštění Sovětského svazu), tak v prosinci 1994 v Budapešťském memorandu (které dořešilo status Ukrajiny coby státu bez jaderných zbraní). Rusko tedy anexí Krymu v roce 2014 zcela jednoznačně porušilo nejen mezinárodní právo a zákony státu, ke kterému se v rámci právní kontinuity přihlásilo (tedy SSSR), ale i své vlastní závazné mezinárodní dohody. Pro anexi Krymu neexistuje v rámci ruského práva žádné opodstatnění, je tedy jednoznačně protiprávní jak na úrovni mezinárodní, tak i v rámci zákonů Ruské federace.

Pro úplnost ještě dodejme, že v souvislosti s přiřazením Krymu k Ukrajině jsou jmenovány i další důvody, které snad mohly také hrát svou roli. Občas se objevují názory, že Chruščov se tím zbavil závazku SSSR vybudovat na Krymu oblast pro východoevropské Židy, kteří přežili holokaust a toužili po vlastním

43 Poté co byla v roce 1954 Krymská oblast předána Ukrajinské SSR, zachovala si po sedmatřicet let status oblasti v rámci sovětské Ukrajiny. Počátkem roku 1991 – poté co bylo v Ukrajinské SSR uspořádáno referendum a o měsíc později přijal parlament Ukrajinské SSR příslušnou rezoluci – byl Krym povýšen na „autonomní republiku“. Toto označení v rámci Ukrajiny si podržel i po rozpadu Sovětského svazu. V rámci Ruské federace ovšem neexistuje kategorie „autonomní republika“. Ve smlouvě o anexi podepsané vládami Ruska a Krymu dne 18. března 2014 byl status poloostrova změněn jednoduše na „republiku“ (*Respublika Krym*), která se připojila k jednadvaceti dalším „republikám“ Ruské federace, jež se nyní skládá z pětáosmdesáti federálních „subjektů“ – s Krymem a městem Sevastopol přidáním jakožto nezávislé jednotky.

území. Židovské organizace totiž v průběhu druhé světové války skutečně vedly se sovětským vedením jednání, která k tomu směřovala, a Stalinovi dokonce poskytly nemalé finanční půjčky. Jak jsem již uvedla, deportace krymských Tatarů byla odůvodněna jako trest za jejich kolaboraci s fašismem, a právě na jimi vyprázdněný prostor se měli stěhovat východoevropští Židé. K tomu však z mnoha důvodů nikdy nedošlo.

Ať však byly důvody jakékoliv, nepochybnějším faktem zůstává, že přesun Krymu pod Ukrajinu patrně již v roce 1954, ale s jistotou v letech 1991 či 1994, nesla většina Rusů velice nelibě. Rovněž ve školních učebnicích i popularizačních knihách se připojení Krymu k Ukrajině líčí jako ilegální a voluntaristický akt nebo jako „carský dárek“ stranického funkcionáře Chruščova, a dokonce bývá Chruščovovi post mortem vyčítáno, že nenechal v této otázce uspořádat referendum, ačkoli víme, že v socialistických státech byly podobné mechanismy vyloučeny. Jako opačný kladný případ je naopak prezentováno „demokratické“ Putinovo referendum o připojení Krymu k Rusku v roce 2014. Tento poloostrov má prostě pro Rusy silný emocionální náboj a poté, co jsme si objasnili ruskou interpretaci a letitou propagandu, se tomu ani nelze divit. Připojit Krym znovu k Rusku si většina Rusů přála vždy a po rozpadu SSSR tyto hlasy ještě zesílily. V květnu 1992 nejvyšší rada Ruska prohlásila Chruščovův akt za porušení ústavy, tedy neplatný. A i když jsme si ukázali, že to nebyla pravda, ruské špičky začaly tento narativ tlačit a veřejné mínění je v tom podpořilo. Nespokojenost s přičleněním k Ukrajině samozřejmě vyjadřovala i silná ruská menšina na samotném poloostrově.

Jak Kateřina Veliká v 18. století, tak SSSR i současná postsovětská reprezentace prostě dokázaly přesvědčit nejen samotné Rusy, ale i mnoho dalších zemí, že v případě Krymu se jedná nikoliv o anexi, ale o jakýsi spravedlivý návrat „prastarého ruského“ území. Skutečnost je však taková, že vždy když se Rusko cítí dostatečně silné, roste jeho chuť na územní zisky a „pokorné“ je pouze tehdy, když je objektivně slabé, anebo proti němu stojí skutečně silný soupeř. Události konce 80. a počátku 90. let Ruskem značně otráslы, nemělo sílu být samo sebou. Tuto jeho vynucenou slabost jsme si naivně vysvětlili jako počátek nové etapy, „konec dějin“, jako jeho upřímnou snahu o demokratizaci. Ve chvíli, kdy se Rusko ze svého šoku vzpamatovalo, uchýlilo se ke své „přirozenosti“. Úvahy o tom, že by bylo nejlepší, kdyby se Krym vrátil pod ruskou správu, se v Rusku v plné síle objevily

například již v roce 2006 v souvislosti s (ne)obnovením smlouvy týkající se rozmístění Černomořské flotily v Sevastopolu a ruské garance ukrajinských hranic. Tehdy Duma předala protokolní vzkaz parlamentním výborům, podle kterého si měly vyžádat na ruské vládě informace o opatřeních učiněných pro návrat poloostrova Krym do Ruské federace. Do konce listopadu téhož roku měla být posouzena možnost oznámit ukrajinské vládě rozhodnutí dané smlouvy neprodloužit a učinit kroky k návratu Krymu, a to v souladu se smlouvou z roku 1774 (sic!). Jak bylo ale vysvětleno výše, tato smlouva, tedy Kůčuk-kajnardžský mír, oficiálně zaručoval Krymu naopak svobodu a samostatnost na jakémkoliv impériu, tedy i na tom ruském. Přesto ale například poslanec N. V. Kurjanovič na plenární schůzi Státní dumy v květnu 2006 oznámil, že „*Sevastopol a Krym jsou země vykoupené ruskou krví. V průběhu několika válek tady zahynulo více než dva miliony Rusů. V roce 1997 byla podepsána smlouva, podle které Rusko uznává Ukrajinu v jejich nových hranicích. Ale málokdo ví, že smlouva z roku 1997 byla podepsána jen na 10 let. To znamená, že její platnost vyprší v roce 2007. ... Máme unikátní možnost vrátit Krym Rusku! V souvislosti s tím předávám protokolní vzkaz výborům Státní dumy ... o krocích pro návrat poloostrova Krym Ruské federaci v souvislosti s ukončením smlouvy s Ukrajinou a o uznání jejich existujících hranic, a to v souladu s Kůčuk-kajnardžskou smlouvou z roku 1774, podle které Krym musí patřit jenom Rusku, a ne třetí straně.*“⁴⁴ Tentýž poslanec pak také shrnul ruské uvažování o svém západním sousedovi a odhalil prověřenou ruskou strategii, když prohlásil, že „*není třeba se obávat zostření vztahů, je třeba vytvořit tlak na Kyjev jak ekonomicky, tak i politicky, používat naši ruskou diasporu, a tím dosáhnout rozkolu Ukrajiny ... V nejbližší historické perspektivě Ukrajina ztratí status nezávislého subjektu mezinárodního práva. Protože Ukrajina nikdy neměla státnost. Je to ruská krajina.*“⁴⁵ A rozhodně nebyl sám, také poslanec Andrej Savelev tvrdil, že existují jasné důkazy o tom, že Krym byl Ukrajině předán nezákonně a že pravdu mají skuteční vlastenci, kteří jsou nyní obviňováni z extremismu, ale pravda je taková, že Rusko má „*usilovat o návrat Krymu. ... Rusko má stále vznášet a řešit otázku Krymu na mezinárodní úrovni. Jestliže to Rusko nebude dělat, tak nikdy nedokáže překonat důsledky necivilizovaného rozvodu z roku 1991. V opačném případě bude šance obnovit jednotný stát a provést to zákonně, v plném souladu s přijatými mezinárodními normami. Bohužel, dnešní vláda v RF používá mezinárodní právo ke škodě zájmů Ruska.*“⁴⁶

44 Kyjevské centrum politických výzkumů a konfliktologie (2006): Решение Госдумы России. On-line text: <http://www.analitik.org.ua/current-comment/ext/447e8d448a08b/>

45 Tamtéž.

46 Všechny citace lze najít v diplomové práci Dmytro Yanchuka *Komparace diskurzu v Rusku a Ukrajině o konfliktu na Krymu*, FSS MU Brno 2011.

DRUHÁ ANEXE KRYMU V ROCE 2014

Druhou anexi Krymu, která se odehrála na jaře roku 2014, máme většinou ještě v živé paměti. Předcházela jí vleklá propaganda, zvyšování napětí a následně otevřená krize za účasti ruských vojáků, která však byla maskována jako povstání domobrany. Podnět k eskalaci dlouhodobě napjaté situace daly úspěšné snahy Ukrajiny vymanit se z ruského vlivu a demonstrace zvané Euromajdan, které svrhly proruský orientovaného prezidenta Viktora Janukovyče a jeho vládu. Po událostech v Kyjevě a příklonu Ukrajiny k EU vypukly ale naopak proruské protesty na východě a jihovýchodě země, kde byla afinita Ukrajinců k Rusku daleko vyšší. Na Krymu, kde je většina obyvatelstva nejen ruskojazyčná, ale s Ruskem se přímo identifikuje, zavládla silná proruská nálada a na mnoha místech se konaly velké proruské demonstrace.

Dne 25. února se konalo zasedání prezidia krymského parlamentu, na kterém bylo na druhý den naplánováno mimořádné jednání Nejvyšší rady Krymu, které mělo rozhodnout o budoucnosti poloostrova s tím, že většina byla pro odtržení Krymu od Ukrajiny a připojení k Rusku. Na stejný den svolal tatarský Medžlis, neformální parlament krymských Tatarů, před budovu Nejvyšší rady demonstraci s cílem tato jednání zablokovat. Demonstranti tehdy vtrhli do budovy a část jí obsadili. Mezi přívrženci odtržení a setrvávání došlo ke konfliktu, v němž bylo 35 lidí zraněno a dvě osoby zemřely – muž na infarkt a žena na následky ušlapání v tlačence. Den nato (27. února 2014) se na Krymu (mimo existující a legální ruské vojenské základny) objevilo větší množství neoznačených ozbrojenců vybavených moderními zbraněmi ruského původu. Tito ozbrojenci, kteří dostali hanlivé označení „zelení mužičci“, obsadili klíčové objekty jako letiště, přístavy, důležité budovy a také budovu Nejvyšší rady. Rada ministrů v této situaci rezignovala, byla zvolena nová a za asistence ozbrojenců se do jejího čela postavil proruský předseda strany Ruská jednota Sergej Aksjonov (ve volbách v roce 2010 získala tato strana jen 4 % hlasů a tři poslancecké mandáty). Tato nová vláda obratem neuznala legitimitu prozápadní vlády v Kyjevě a oznámila svůj záměr připojit Krym k Ruské federaci.

Ruská vláda se k „zeleným mužičkům“ nehlásila a přítomnost svých vojáků na Krymu (mimo dohodnuté počty na základě předchozích smluv) rezolutně popírala. Postupně se ale potvrdilo, že skutečně šlo o příslušníky ruských speciálních sil,

kteří byli do oblasti posláni kvůli „ochraně místních Rusů“, a to na přímý rozkaz prezidenta Putina. Ten podle vlastního prohlášení, které však uveřejnil o více než rok později, svolal v noci z 22. na 23. února 2014 schůzi, které se zúčastnili velitelé ruských speciálních složek a funkcionáři ministerstva obrany. Zde se mimo jiné dohodli na záchraně prezidenta Janukovyče a také na „navrácení Krymu do Ruska“. Zdá se však pravděpodobné, že část ruských speciálních sil na Ukrajině operovala už před tímto datem a také na medailích, které za svoji službu později obdrželi, je údajně uveden začátek operace 20. února 2014.⁴⁷

Většina obyvatel Krymu tyto změny vřele vítala, část však byla vystavena perzekucím, vyhrožování, únosům i mučení a s přítomností ruských vojáků a anexí Krymu nesouhlasila (několik lidí natočilo video, ve kterém ukázali své ruské pasy a vzkázali, aby je Rusko „nezachraňovalo“). Krymsko-tatarská menšina stejně jako ukrajinské obyvatelstvo stála většinou za vládou v Kyjevě. Po celém Krymu se stále prohluboval chaos a strach, zaplavily jej plakáty, které propagovaly referendum o připojení k Rusku jako volbu mezi agresivní nacistickou Ukrajinou a Ruskem coby osvoboditelem. V této situaci byl Ruskem dosazený Aksjonov, podobně jako kdysi jeho předchůdce Šagin-Girej, „nucen“ požádat o intervenci ruskou armádu, která Krym na přelomu února a března skutečně obsadila.

Ukrajinská vláda v čele s prozatímním prezidentem Oleksandrem Turčynovem postup Moskvy odsoudila jako agresi a zvažovala i nasazení armády (1. března byl skutečně vydán rozkaz k bojové pohotovosti). Vydala také nařízení, aby ukrajinské lodě opustily krymské přístavy. To se však většinou nestalo. Naopak, rozšířila se zpráva, že posádka vlnkové lodě Hetman Sahajdačnyj se přidala na ruskou stranu, což se však později ukázalo jako účelová lež.⁴⁸ Přeběhl však velitel ukrajinského námořnictva kontraadmirál Denys Berezovskij (proti němu ukrajinská prokuratura následně zahájila trestní řízení pro vlastizradu) a k Rusům se přidala (nebo se vzdala) i většina ukrajinských vojenských posádek na Krymu.

Dne 6. března Nejvyšší rada Autonomní republiky Krym vydala své rozhodnutí o připojení Krymu k Rusku. Ukrajinské ozbrojené síly, jež měly do té doby na Krymu své základny, dostaly na vybranou, buď přijmou ruské občanství a připojí se k ruským vojskům, nebo z poloostrova odejdou. Několikatisícový dav

47 Je také více než pravděpodobné, že obsazení Krymu mělo být prvním krokem k rozpoutání nepokojů a následnému rozdělení Ukrajiny na východní a západní část, ale to už je poněkud jiný příběh, jehož aktuální pokračování sledujeme denně na východoukrajinských bojištích.

48 Tato loď se nacházela na Krétě, odkud se později vrátila a přidala se k ukrajinskému námořnictvu.

shromážděný před simferopolským parlamentem přijal tuto zprávu s bouřlivou radostí. Datum konání referenda bylo posunuto na 16. března. Výsledky referenda ukázaly velkou podporu připojení Krymu k Rusku, pro bylo 96,7 % voličů za vysoké účasti 83 %. Výsledky referenda byly však nepochybně ovlivněny celkovou tehdejší situací. Ukrajina a většina států světa jeho legitimitu neuznala.

Nicméně hned následujícího dne (17. března) vyhlásil krymský parlament vznik nezávislého svrchovaného státu s názvem Republika Krym, který okamžitě požádal o vstup do Ruské federace jako její nový subjekt. Připomeňme si, že to však byla samotná Ruská federace, která Krymu a Ukrajině garantovala

územní celistvost – například v takzvaném Budapeštském memorandu z roku 1994, jež se týkalo jaderného odzbrojení Ukrajiny, a následně pak opakovaně při podpisu smluv, které řešily otázku umístění ruské černomořské flotily. Nejen proto považují jak představitelé Ukrajiny, tak také většina světového společenství toto připojení za nelegální. Mezinárodní trestní soud označil tyto události za rusko-ukrajinský mezinárodní ozbrojený konflikt a Valné shromáždění OSN přijalo dne 7. prosince 2020 rezoluci (63 hlasů pro, 17 proti, 62 se zdrželo) ve které Rusko označuje jako okupační mocnost a vyzývá jej, aby neprodleně a bezpodmínečně stáhlo své vojenské síly a okupaci bezodkladně ukončilo.

SROVNÁNÍ PUTINOVY ANEXE S ANEXÍ KATEŘINY VELIKÉ

„Pokud bychom měli srovnat historický kontext obou anexí (jak kateřinské, tak té nedávné z roku 2014), nalezneme u nich řadu podobných rysů, ba i samotných předpokladů úspěchu akce. V obou případech se jedná o výsledek dlouho promyšlené expanzní politiky Ruska a v obou případech hrál Krym roli teritoria, které nejen že sousedilo s ruským impériem, ale části jeho území byly cíleně kolonizovány i proto, aby mělo Rusko připraveno dostatečnou základnu podpory pro jeho připojení.“⁴⁹

Obě anexe Krymu, jak první z roku 1783, tak druhá z roku 2014, vykazují řadu podobností. V obou případech se jednalo o výsledek dlouho promyšlené expanzní politiky Ruska. V roce 1783 byl hlavním argumentem pro připojení Krymu získání území, které je „přirozeným“ nárokem ruské říše, „návrát“ kolébky ruského pravoslavní spojený s „ochranou vlastních“ proti cizím. V podstatě stejné narativy byly použity i při anexi v roce 2014. Krym byl v obou případech Rusy mentálně považován za součást Ruska již dávno před samotnými anexemi a velmi podobná byla i strategie jeho „dobývání“.⁵⁰ V obou případech také Rusko vědomě porušilo své vlastní nedávno podepsané smlouvy, které tomuto území garantovaly svobodu a samostatnost – mám na mysli jednak smlouvu z *Kučük-Kajnardži*, tak *Budapeštské memorandum* či smlouvu o rozmístění černomořské flotily z roku 2010, ve které se Rusko také zavazuje, že „respektuje státní suverenitu Ukrajiny, dodržuje její zákony a nevměšuje se do vnitřních záležitostí“.⁵¹

V obou případech bylo také nutné zbavit Krym (Ukrajinu) ochrany silného spojence – vymanit jej ze sféry vlivu Osmanské říše, respektive nedovolit mu stát se společně s Ukrajinou součástí přístupových procedur do NATO či EU. Současně bylo nutné budovat vhodné podhoubí pro odkazování se na nutnost ochrany „našich lidí“ – ať již jde o ochranu pravoslavných věřících před barbarskými muslimy, či o ochranu etnických Rusů před krádežím jejich práv ze strany nepřátelské banderovské Ukrajiny.

Ruku v ruce s tím šla podpora ekonomické nestability a vytváření očekávání, že lékem je záštita mocného Ruska, které zajistí světlou budoucnost – (staro)nová města, přístavy a komunikace za Kateřiny; respektive zásobování a přímé spojení na ruský trh a slíbené masivní investice do ekonomiky a infrastruktury za Putina. Podstatnou roli hrál také příslib, účinný vždy a všude, že loajální jedinci si přijdou na své přerozdělením majetku zabaveného těm nespolehlivým a nežádoucím. Velmi silnou a účinnou zbraní byla v obou případech také podpora proruských kruhů na samotném Krymu – ať již nalezením užitečné loutky v dynastii vládnoucího chána, či podporováním prorusky nakloněných politiků, místních ruských kruhů a vlasteneckých organizací.⁵²

Kateřina Veliká označovala tato anektovaná území jako Nové Rusko (Novorosija), stejný pojem používá i Vladimir Putin. Její triumfální cesta byla zopakována v podobě pompézní jízdy Vladimira Putina a jeho věrných v nákladním voze Kamaz po nově postaveném Kerčském mostu. Navazující dálnice mezi Kerčí, Simferopolem a Sevastopolem, jejíž otevření bylo plánováno na konec roku 2020, byla pak zcela v kateřinském duchu pojmenována Taurida. Na konci 18. století hrál Krym a připojená jihovýchodní území zástupnou roli za nezískanou vládu nad Konstantinopolí, v Putinově Rusku hraje téměř stejné území roli částečné náhrady za ztrátu socialistického impéria.

Nesmírně zajímavé je také srovnání ideologie a ospravedlnění moci: v kateřinské době se kladl důraz na Rusko coby ochránce a nositele odkazu antiky a vyspělé evropské civilizace, dnes jsme svědky ruského důrazu na to, že evropská společnost je překonaná, zkažená a dekadentní a její kdysi bohubilé hodnoty nese už jen společnost ruská. Kateřinina snaha o demonstraci kulturní přínalžitosti k Evropě je nahrazena vojenskou, technickou, ale především morální nadřazeností Ruska nad Evropou.

49 Fenomén Krym..., s. 24.

50 V již citovaných pracích *Fenomén Krym: bájná Taurida, nebo sovětský ráj?...* a *Poloostrov Krym: od křížovatký kultur k ruské kolonii...* jsou rozpracovány četné příklady ruského přivlastnění si Krymu, za všechny zmíním například slova Alexandra Solženicyna o „nutnosti bránit ruské dědictví na Krymu“ či výrok moskevského starosty Jurije Lužkova o Krymu jako „ruské Palestině“. Oba výroky byly publikovány v almanachu *Krymskij af bom*, jenž vychází jednou ročně a jehož náplní je zdůvodňování ruské nutnosti vlastnit Krym a zdůrazňování ruského charakteru poloostrova.

51 Zdeněk Kříž, *Cesta z Ruska. Ruská agrese proti Ukrajině a její důsledky*, MuniPress, Brno 2023, s. 36.

52 Od poloviny 90. let 20. století zde působilo politické sdružení Republikánské hnutí na Krymu, které agitovalo za odtržení Krymu od Ukrajiny.

Ruská oficiální místa mluví o Krymu jako o „vždy ruském území“, o zemi „vykoupené ruskou krví“, jeho anexe byla „znovunastolením historické spravedlnosti“, měla „mírotvorný a humanitní charakter“ a sledovala cíl „ochrany krymských obyvatel“. Připojení Krymu k Ukrajině v roce 1954 bylo prohlášeno za nezákonné. O tom, že je Krym „přirozeně ruský“ dnes pochybuje málokdo, a to i z těch, kteří v současném vojenském

konfliktu stojí za Ukrajinou. Na druhou stranu po dvou a půl stoletích aktivní propagandy, po tolika odsunech či vyvražďování původního obyvatelstva a po dlouhodobé a cílené rusifikaci lze Krym skutečně nyní prohlásit za ruský. Zda bychom však takové cesty k získání jakéhokoliv území měli akceptovat, to ať si odpoví každý sám.

KDO VÍ, CO DÁL?

V říjnu 2023 se uskutečnil pražský summit Krymské platformy. Účastníci se dohodli, že ruským mocenským ambicím nelze ustupovat a Ukrajině je třeba dál pomáhat v úsilí osvobodit území, jež Moskva okupuje. Platforma usiluje o obnovení územní celistvosti Ukrajiny včetně ukončení ruské okupace Krymu. K setkání zákonodárců ze 40 zemí se ve videopříspěvku připojil i ukrajinský prezident Volodymyr Zelenskij.

„Ukrajina nebude svobodná, dokud nebude obnovena v mezinárodně uznaných hranicích z roku 1991, což zahrnuje i Krym,“ uvedl premiér Petr Fiala. *„Summit vyslal ruskému diktátorovi Vladimíru Putinovi zprávu, že účastnické země jsou sjednoceny a budou pomáhat Ukrajině až do chvíle, kdy bude osvobozeno celé její území,“* dodala předsedkyně Parlamentu České republiky Markéta Pekarová Adamová.⁵³

Jeden z předních poradců prezidenta Volodymyra Zelenského Mychajlo Podoljak prohlásil, že Ukrajina bude stupňovat útoky na Krym, protože ho považuje za zásadní k celkovému vítězství. Frontální vojenský útok na Krym bude ale velmi obtížný, protože většina útočících sil by se na něj musela dostat přes relativně úzkou Perekopskou šíji. Útočné plány zřejmě opakují způsob, jakým Ukrajinci v listopadu osvobodili Cherson: obléhat, dokud Rusové neutečou. Ukrajina by chtěla postupovat na jih přes ruské obranné linie v Záporožské oblasti a pokusit se odříznout „pozemní most“ spojující Krym s pevninským Ruskem anebo se dostat aspoň tak daleko, aby ovládla důležité silniční a železniční trasy na poloostrov. Udeřit by mohla i na námořní základnu Sevastopol, letiště v Saki nebo logistický uzel v Džankoji, a narušit tak ruské velení, řízení i bojovou sílu. Kdyby se podařilo Rusy izolovat a obklíčit, museli by se evakuovat nebo vzdát. Anebo by se Putin mohl rozhodnout, že stažení je lepší než vyhnání. Ovšem tomuto bodu jsme se v posledních měsících a týdnech ani nepřiblížili.

Navíc většina Rusů je přesvědčena, že jim poloostrov prostě patří, a záleží jim na něm víc než na ostatních částech Ukrajiny. A i v Kyjevě jsou ti, kteří se ptají, jestli je opětovně dobytí Krymu moudré a praktické. I když pomineme, co všechno může Putin udělat, aby ztrátu odvrátil, bylo by nesmírně obtížné integrovat místní ruskou populaci. Podoljak například mluví o nutnosti

„vymýtit všechno ruské“, od jazyka až po kulturu, a tvrdí, že opětovná integrace obyvatel nepůjde *„dělat s úsměvem“*. Někteří Rusové by z Krymu, kdyby se dostal opět Ukrajině, asi odešli víceméně dobrovolně, ale ani to není jednoznačně dobré řešení. Čím více lidí odejde, tím těžší bude udržet v chodu státní správu a základní služby. Podle ukrajinských plánů má být sice na Krym převedeno asi 50 tisíc státních zaměstnanců a 9 tisíc policistů z Ukrajiny. To by však způsobilo problémy jak na Ukrajině, tak také na Krymu.

Dvanáctibodový plán, který pro Krym navrhl tajemník Rady pro národní bezpečnost a obranu Oleksij Danilov, navrhuje přejmenovat Sevastopol, anulovat všechny provedené převody majetku, a dokonce odebrat volební právo některým obyvatelům. Kyjev neústupně trvá na tom, že o Krymu jednat nebude. Je pravda, že změna ukrajinských hranic by vyžadovala změnu ústavy. Na druhé straně pokračující neomezená vláda Ruska nad poloostrovem by zase byla odměnou za agresi i trvalou hrozbou pro Ukrajinu a její životně důležitý obchod přes Černé moře.

Takže zatímco nějaký vojenský plán takzvané „deokupace“ Krymu tedy možná existuje, realistický plán politický velmi pravděpodobně ne. I spojenci Ukrajiny upozorňují, že si Kyjev musí pečlivě promyslet, jak by po tom všem, co se mezi oběma národy stalo a děje, bylo možné do ukrajinské společnosti „bezbolestně“ začlenit dva miliony lidí, kteří se považují za Rusy.⁵⁴ O jejich mentalitě a indoktrinaci jasně hovoří nejen výše citované průzkumy veřejného mínění, které jasně deklarují jejich touhu setrvat v rámci Ruské federace, ale velmi zajímavý vhled přináší i jejich soudobá literatura.⁵⁵ Postupem času začali rusky píšící krymští básníci upírat své zraky k Rusku jako ke „ztracené vlasti“ a sami začali více tematizovat jednotlivé přírodní i historické památky Krymu s cílem poukázat na pouta s ruskou kulturou. Někteří se ve svých básních modlí za znovuoobnovení „veliké říše“, za spásu Sevastopolu a za uchování ruštiny mimo hranice Ruska, jiní tematizují rozdělení rodin. Zhruba od roku 2013 začíná vznikat zcela otevřeně propagandistická poezie, která vrcholí v době ukrajinských protestů proti prezidentu Janukovyčovi. Jsou to oslavy „ruské pomoci“, nadšení a díky Rusku za anexi (stoletá babička jde hlasovat v referendu za připojení k Rusku a její slabý hlásek

53 Odplata za tato slova i pražský summit na sebe nenechala dlouho čekat. Na weby Ministerstva vnitra, České policie, vlády, sněmovny, Senátu nebo pražského letiště zaútočili proruší hackeři, konkrétně skupina NoName057. K masivním útokům v souvislosti s jednáním Krymské platformy v Praze se hackerská skupina sama přihlásila na síti Telegram. Útok byl podle firmy GenDigital, která vznikla spojením výrobců antivirových programů Avast a NortonLifeLock, veden přes platformu DDosia. Všechny napadené weby, vč. stránek úřadu vlády, byly však ještě téhož dne obnoveny.

54 www.irozhlas.cz/zpravy-svet/ukrajina-krym_2310080835_cen# a také www.e15.cz/ukrajina-vs-rusko-konflikt-valka-aktualne.

55 www.academia.cz/uploads/media/preview/0001/08/7f11040ca6905c9ab4d94b037a3f1835fc1374b8f.pdf, s. 106 a následující.

vyslyší sám Mesiáš a Rusko vyhraje). Vrcholem v propagandistické poezii je *Oda Vladimíru Vladimiroviču Putinu na vzjatí Kryma* z pera Petra Saveljeva z roku 2015.⁵⁶ Saveljevův text je přímou obžalobou Ukrajiny, kterou obviňuje z rozpoutání válečného konfliktu. Ukrajinci jsou nazýváni syny pekla a podlými potomky Bandery, jádrem textu je nejen Krym, ale i konflikt na východní Ukrajině, z něhož je opět viněna Ukrajina. Putin je zde zachráncem, který zahnal nepřátele na útěk a zároveň vybudoval

novou říši, již se všichni obávají. Těmi nepřáteli jsou přitom myšleni všichni, kdo nesouhlasí s ruskou politikou.

Přikopy jsou příliš hluboké, vyřešeno není vůbec nic, místo odpovědí se vrší další a další otázky. Rusko-ukrajinský konflikt se v různé intenzitě táhne stovky let a jeho ukončení je i nyní v nedohlednu.

56 www.stihi.ru/2015/09/24/6155, 20. 12. 2019

SEZNAM OBRÁZKŮ

Obrázek 1: Poloostrov Krym s vytyčenými hranicemi – na severu s Ukrajinou, na východě s Ruskou federací	5
Obrázek 2: Krymští Tataři v 19. století. Gustav Theodor Pauli, <i>Etnografičeskoje opisanije narodov</i> , 1862	7
Obrázek 3: Podíl lidí, kteří uvedli jako svůj mateřský jazyk ukrajinštinu: Krym 10,1 %, Sevastopol 6,8 %	8
Obrázek 4: Krymská dopravní síť	11
Obrázek 5: Přemostění Kerčského průlivu a napojení na Rusko	12
Obrázek 6: Severokrymský vodní kanál	15
Obrázek 7: Vlajky krymských Tatarů (modrožluté), Rusů a oficiální vlajka Krymu	19
Obrázek 8: Je Krym ruský? – Takto si jej představuje umělá inteligence	23
Obrázek 9: Chánský palác v Bachčisaraji.	25
Obrázek 10: Portrét Kateřiny II. Veliké, Fedor Rokotov, 1763, Tretjakovská galerie	26
Obrázek 11: Vlaštovčí hnízdo, letohrádek barona Pavla Leonardoviče von Steingel, patrně nejfotografovanější místo na Krymu	29
Obrázek 12: Palác emíra z Buchary poblíž Jalty, dobová pohlednice z 19. století	32
Obrázek 13: Pozůstatky antického Chersonésu v pozadí s katedrálou svatého Vladimíra	33
Obrázek 14: Dnešní Sevastopol	34
Obrázek 15: Nikita Sergejevič Chruščov, oficiální portrét	35

newdirection.online @europeanreform

New Direction is registered in Belgium as a not-for-profit organisation and is partly funded by the European Parliament.
The European Parliament and New Direction assume no responsibility for the opinions expressed in this publication. Sole liability rests with the author.